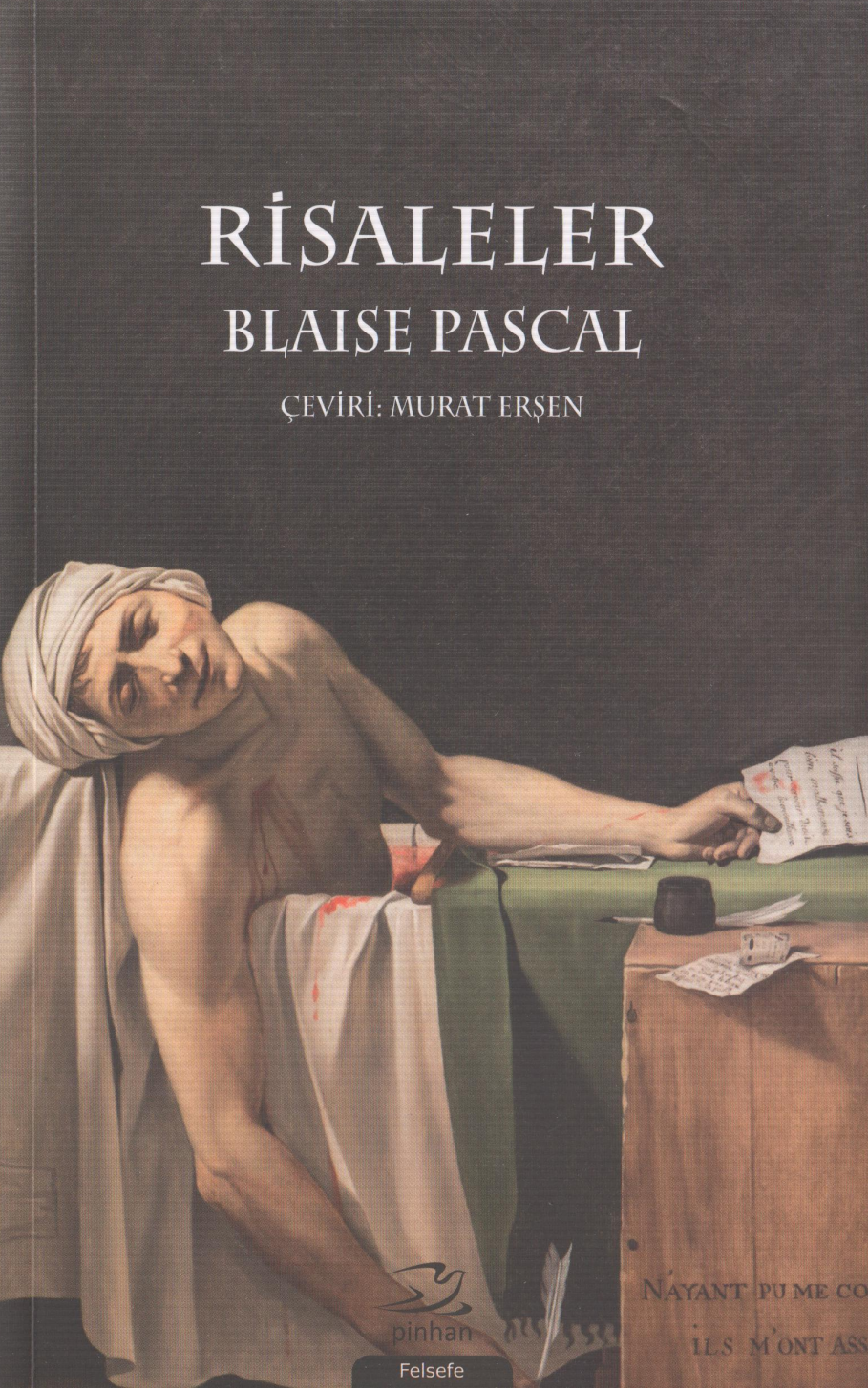
RİSALELER

BLAISE PASCAL

ÇEVİRİ: MURAT ERŞEN

pinhan
Felsefe

PİNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 20913

© Pinhan Yayıncılık, 2017
Türkçe çeviri © Murat Erşen, 2017

Birinci Basım: Kasım 2017

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Son Okuma: Adem Beyaz
Kapak Görseli: Jacques-Louis David, *Marat'ın Ölümü* (1793)
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 11931

Pinhan Yayıncılık: 155 Felsefe Dizisi: 37

ISBN: 978-605-9460-36-1

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayınlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

RİSALELER

Blaise Pascal

Çeviri: Murat Erşen

İçindekiler

Geometri Üzerine Genel Düşünceler
Geometrik Ruha ve İkna Etme Sanatına Dair
(1658) s. 7

Geometrik Ruha Dair 7
1. Bölüm: Geometrik, Yani Yöntemsel ve Eksiksiz İspatların
Yöntemine Dair 9
2. Bölüm: İkna Etme Sanatına Dair 30

Pascal'ın M. de Sacy ile
Epiktetos ve Montaigne Üzerine Sohbeti
(1655) s. 45

Seçkinlerin Hali Hakkında Üç Söylev
(1670) s. 65

Birinci Söylev 65
İkinci Söylev 68
Üçüncü Söylev 70

Sevgi Tutkuları Üzerine Söylev
(1652-1653) s. 73

Boşluk Üzerine İncelemeye Önsöz
(1651) s. 87

Felsefe Konusunda Otoriteye Dair 87
Günahkarın Dönmesi Üzerine 95

Geometri Üzerine Genel Düşünceler Geometrik Ruha ve İkna Etme Sanatına Dair (1658)

Geometrik Ruha Dair

Hakikatin irdelenmesinde başlıca üç amaç olabilir: Biri, hakikat arandığı zaman, onu bulmak; diğeri, keşfedildiği zaman, ispat etmek; sonuncusu, incelendiği zaman, onu yanlıştan ayırt etmektir.

İlkinden söz etmeyeceğim. Özellikle ikincisini ele alıyorum ve bu, üçüncüsünü de kapsamaktadır. Çünkü, hakikati kanıtlamanın yöntemi biliniyorsa, aynı zamanda onu ayırt etmenin yöntemi de elde edilecektir; çünkü incelendiğinde, ona dair verilen kanıt bilinen kurallara uygunsa, doğru olarak ispatlanıp ispatlanmadığı da anlaşılacaktır.

Bu üç türde de eşsiz başarı gösteren geometri, bilinmeyen hakikatleri keşfetme sanatını açıklamıştır, buna çözümleme denir ve yapılmış bunca mükemmel çalışmadan sonra bunun üstüne söylev çekmek gereksizdir.

Vermek istediğim yalnızca, daha önce bulunmuş olan hakikatleri ispat etmenin ve onları, haklarında verilen delillerin çürütülemez olacağı şekilde aydınlatmanın yoludur; ve bunun için yapacağım tek şey geometrinin izlediği yöntemi açıklamaktır: Çünkü geometri, her ne kadar bundan bir söylem üretmiyorsa da, bu yöntemi,

kendi örnekleriyle kusursuz biçimde öğretir. Ve bu sanat, biri, her önermeyi ayrı olarak [kendi başına, kendisi yoluyla] kanıtlamak, diğeri, tüm önermeleri en iyi sırada düzenlemek olmak üzere iki temel şeye dayandığı için, ben de bundan iki bölüm oluşturacağım: Biri, geometrik, yani yöntemsel ve eksiksiz ispatların seyrinin kurallarını; ikincisi ise, geometrik, yani yöntemsel ve eksiksiz düzenin kurallarını içerecek: Öyle ki ikisi birlikte, bütün olarak vermeyi tasarladığım, hakikatleri kanıtlarken ve ayırt ederken akıl yürütmek için zorunlu her şeyi kapsayacak.

1. Bölüm

Geometrik, Yani Yöntemsel ve Eksiksiz İspatların Yöntemine Dair

İspatları ikna edici kılmak için bağlı kalınması gereken gidişatı anlatmamın en iyi yolu, geometrinin izlediği seyri açıklamak olacaktır. Fakat bunu, öncesinde daha üstün ve daha eksiksiz olan ama insanların asla ulaşamayacağı bir yönteme dair fikir vermeden layıkıyla yapmam mümkün değil: Zira geometrinin sınırlarını aşan bizim gücümüzü aşar. Bununla birlikte, bu konuda yine de bir şeyler söylemek lazım gelir, her ne kadar bunu uygulamak ve dahası birinde olduğu denli diğerinde başarı göstermek imkansız olsa da. Buna ulaşmak için bu bilimi seçmemin sebebi, akıl yürütmenin hakiki kurallarını yalnız onun bilmesi; bilinmemesi mümkün olmayacak denli doğal olan tasım kurallarında oyalanmadan her şey hakkında akıl yürütmenin neredeyse kimsenin bilmediği hakiki kurallarıyla ilgilenmesi ve bu kurallara dayanması; ve tecrübeyle sabit olduğu üzere, benzer koşullardaki eşit zihinler arasında geometriye sahip olanın üstün geldiğini ve yepyeni bir zindelik kazandığını bilmenin pek faydalı olmasıdır.

Bu yüzden geometrinin ispatlarını örnek alarak ispatlamanın ne olduğunu anlatmak istiyorum, ki geometri insan bilimleri arasında yanılmaz ispatlar yapan neredeyse tek bilimdir, çünkü sadece o hakiki yöntemi izler, oysa diğerlerinin hepsi doğal bir zorunluluk uyarınca, sadece geometricilerin layıkıyla kavrayabildiği bir tür

karmaşa içindedir. En yüksek mükemmellik derecesinde ispatlar oluşturan bu hakiki yönteme erişmek mümkün olsaydı, bu yöntem iki temel unsurdan ibaret olacaktı: Biri, anlamı daha önceden net biçimde açıklanmamış hiçbir terim kullanmamak; diğeri, zaten bilinen hakikatlerle ispatlanmamış hiçbir önermeyi asla ileri sürmemek; yani tek cümleyle, tüm terimleri tanımlamak ve bütün önermeleri kanıtlamak. Ama açıkladığım düzeni takip edebilmek için, *tanım*dan ne anladığımı belirtmem gerekiyor.

Geometride sadece, mantıkçıların *ad tanımları* diye adlandırdığı tanımlar; yani sadece, eksiksizce bilinen terimlerle açıkça ifade edilmiş şeylere keyfi olarak adlar yüklenmesi kabul edilir. Ben de yalnızca bunlardan söz edeceğim.

Bunların yararı ve kullanışlılığı, ancak birçok terimle söylenebilecek şeyleri, yüklenen tek bir adla açıklayarak, söylemi aydınlatmak ve özetlemektir; öyle ki buna rağmen yüklenen ad, eğer başka anlamları varsa, artık yalnız ona hasredilmiş anlama sahip olmak üzere tüm başka anlamlardan yoksun kalır. Bir örnek verelim: Eğer sayılar içinde eşit şekilde ikiye bölünebilenleri bu şekilde bölünemeyenlerden ayırt etmemiz gerekirse, bu koşulu ikide bir tekrar etmemek için ona şöyle bir ad veririz: Eşit şekilde ikiye bölünebilen her sayıya, 'çift sayı' diyorum.

İşte geometrik bir tanım: Çünkü bir şeyi –yani eşit şekilde ikiye bölünebilen her sayı– açıkça belirttikten sonra, ona, eğer başka anlamları varsa onlardan soyarak, belirtilen şeyin anlamı verilir. Buradan hareketle tanımlar çok keyfiymiş ve bunların tersini söylemek asla mümkün değilmiş gibi görünebilir. Zira açıkça belirtilmiş olan bir şeye istenen adı vermek kadar mübah bir şey yoktur. Sadece, aynı adı iki farklı şeye vermek sure-

tiyle, ad yükleme serbestisini kötüye kullanmaktan sakınmak gerekir.

Bu mümkün olmadığından değil, yeter ki neticeler karıştırılmasın ve bunlar birbirlerinin alanına el uzatmasın.

Ama bu hataya düşülürse, buna karşı çok emin ve şaşmaz bir çare vardır: Zihinsel olarak, tanımlananın yerine tanımı koymak ve tanımı zihinde öyle bir hazır tutmak ki örneğin ne zaman çift sayıdan bahsedilse, tam olarak eşit biçimde ikiye bölünebilen sayıyı anlamaktır; öyle ki bu iki şey düşüncede öyle birleşmiş ve ayrılmaz olacaktır ki ağızdan bir çıkar çıkmaz zihin onu derhal diğerine bağlayacaktır.

Zira geometriciler ve yöntemsel biçimde hareket eden herkes adları şeylere sadece sözlerini özetlemek için yükler, bahsettikleri şeylere dair fikri hafifletmek ya da değiştirmek için değil. Ve bunlar şunu iddia ederler ki zihin daima, bütün tanımı, yalnızca söz(cük)lerin çokluğunun getirdiği karmaşıklıktan kaçınmak amacıyla kullandıkları kısa ve öz terimlerle tamamlar.

Sofistlerin aldatıcı tartışmalarını bu yöntem kadar hızlı ve güçlü savuşturan şey yoktur; o yüzden her nevi zorluğu ve muğlaklığı uzak tutmaya tek başına kafi gelen bu yöntemi her zaman hazır tutmak lazımdır.

Bu söylenenler iyice anlaşıldığına göre, hakiki düzenin açıklanmasına geri dönüyorum: Bu düzen, daha önce söylediğim gibi, her şeyi tanımlamaktan ve her şeyi kanıtlamaktan ibarettir. Kuşkusuz bu yöntem çok güzel olurdu ama kesinlikle olanaksızdır. Zira tanımlanmak istenen ilk terimlerin kendi açıklamalarına hizmet edecek önceki terimleri gerektireceği ve aynı şekilde kanıtlanmak istenen ilk önermelerin öncülleri olacak diğer tanımları gerektireceği kuşku götürmez. Böylece ilk başta gelenlere asla ulaşamayacağımız açıktır.

Bundan ötürü, araştırmalarımızı git gide daha öteye götürdüğümüzde zorunlu olarak artık tanımlanması mümkün olmayan ilk sözcüklere ve ispatları için daha fazla delil bulunamayacak kadar açık ilkelere varırız.

Bu yönden öyle görünür ki insanlar hangisi olursa olsun bir bilimi mutlak surette tamamlanmış bir düzen içinde ele almak konusunda doğal ve değişmez bir aciziyet içerisindedirler.

Ama buradan her türlü düzeni terk etmek gerektiği sonucu çıkmaz.

Zira böyle bir tane vardır ve bu geometrinin düzenidir, aslında daha az ikna edici olması bakımından daha aşağı bir düzen olmakla beraber daha az kesinlik sağlamaz. Her şeyi tanımlamaz ve her şeyi kanıtlamaz, onu aşağı yapan budur ama bu düzen doğal ışık yoluyla sadece açık ve sabit şeyleri varsayar ve işte bu nedenle kesinlikle hakikidir/doğrudur; zira doğa, söylemin yokluğunda onu ayakta tutar.

İnsanlar arasında kusursuz olan bu düzen her şeyi tanımlamaya ya da her şeyi kanıtlamaya dayanmaz, yine hiçbir şeyi tanımlamamaya ya da hiçbir şeyi kanıtlamamaya da dayanmaz. Bu düzen, açık olan ve tüm insanlar tarafından anlaşılan şeyleri tanımlamamak ile geri kalan her şeyi tanımlamak ve insanlar tarafından bilinen şeyleri kanıtlamamak ile geri kalan her şeyi kanıtlamak arasında ortada durmaktan ibarettir. Hem her şeyi tanımlamaya ve her şeyi kanıtlamaya girişenler hem de kendiliklerinden apaçık olmayan şeylerde tanımlama ve kanıtlama işini ihmal edenler bu düzene karşı gelmiş olurlar.

Geometrinin kusursuz biçimde öğrettiği işte budur. Geometri *mekan, zaman, hareket, sayı, eşitlik* gibi şeyleri ve buna benzer çok sayıda başka şeyi tanımlamaz, çünkü bu terimler belirttikleri şeyi dili bilenlere öyle doğallıkla

ifade ederler ki onları aydınlatma yoluna gitmek bunları izah etmekten çok karartır.

Zira bu ilk sözcükleri tanımlamak isteyenlerin sözleri kadar zayıf şey yoktur. Örneğin *insan* kelimesinden ne anlaşıldığını açıklamanın ne gereği vardır? Bu terimle hangi şeyin ifade edilmek istendiğini yeter derecede bilmiyor muyuz? Platon, insanın tüysüz iki bacaklı hayvan olduğunu söylerken bize ne gibi bir fayda sağlamayı düşünüyordu acaba? Sanki ona dair doğal olarak sahip olduğum ve dile getiremediğim fikir, ona dair yapılan yararsız ve hatta gülünç açıklamanın bana sunduğundan daha net ve emin değilmiş gibi; zira bir insan bacaklarını kaybettiğinde insanlığını yitirmediği gibi bir horoz da tüylerini kaybettiğinde insaniyet kazanmaz.

Bir sözcüğü, sözcüğün kendisiyle açıklama saçmalığına kadar gidenler vardır. Işığı şu şekilde tanımlayanlar biliyorum: "Işık, ışık çıkaran cisimlerin ışık yayan hareketidir", sanki "ışık" sözcüğü olmadan "ışık çıkaran", "ışık yayan" kelimelerini anlamak mümkünmüş gibi*.

Aynı saçmalığa düşmeksizin varlığı tanımlamaya girişemeyiz. Zira gerek ifade edilmiş gerek örtük olarak ima edilmiş halde *bu ...dur*** biçimi vermeden bir sözcüğü tanımlamak mümkün değildir. O halde varlığı tanımlamak için, [içinde varlığın geçtiği] *bu ...dur* demek ve böylece tanımlanan sözcüğü tanımda kullanmak gerekecektir.

---

* Pascal burada bir Cizvit olan Peder Noël'i kastetmektedir. Pascal *Boşluğa İlişkin Deneyler* başlıklı yazısı konusunda onunla hararetli bir tartışma yaşamıştır. Işıkla ilgili bu tanımına neden karşı olduğunu 1647 yılında ona yazdığı bir mektupta yukarıdaki gibi açıklamıştır.

** Fransızca (*C'est....*) ve İngilizcede (*It is....*) bu ifade başta yer almaktadır: Burada *est* (fr.) ve *is* (ing.) yardımcı fiilleri, fiil halinde "olmak" isim halinde "varlık" anlamına gelen *être* ve *to be*'dir. Böylece Türkçede "bu ...dur" dediğimizde "...dur" varlığa göndermede bulunur.

Böylelikle tanımlanmaya elverişsiz sözcükler olduğunu yeterince açık biçimde görüyoruz. Ve doğa bu kusuru, tüm insanlara vermiş olduğu benzer/mütekabil bir fikirle gidermeseydi tüm ifadelerimiz karışık ve bulanık olurdu. Halbuki bunları, adeta ikirciklikten tamamen muaf biçimde açıklanmışlarcasına, aynı güvence ve kesinlikle kullanıyoruz. Çünkü doğanın kendisi bize, sözcükler olmadan, onlara dair, sanatın açıklamalarımız sayesinde bize sağlayacağından daha net bir anlayış vermiştir.

Tüm insanlar şeylerin özüne dair aynı fikre sahip olduğundan tanımlamanın olanaksız ve yararsız olduğunu söylemiyorum.

Zira örneğin zaman bu nevidendir. Kim zamanı tanımlayabilir? Ve madem daha fazla tanımlama yoluna gitmeksizin zamandan söz edildiğinde tüm insanlar ne demek istendiğini kavrıyor, buna teşebbüs etmek neden? Bununla birlikte zamanın özüne ilişkin pek çok farklı görüş vardır. Kimi onun yaratılmış bir şeyin hareketi olduğunu söyler; diğerler zamanın ölçüsü olduğunu vs. Bundan ötürü herkes tarafından bilinenin, bu şeylerin doğası olduğunu söylüyor değilim. Sadece ad ile şey arasındaki ilişkidir bilinen; öyle ki bu ifade, *zaman* söz konusu olduğunda herkes düşüncesini aynı nesneye yönlendirir: Bu da bu terimin tanıma ihtiyaç duymaması için yeterlidir, yine de akabinde zamanın ne olduğunu araştırırken, onu düşünmeye başladıktan sonra görüş farklılığına varılır; zira tanımlar adlandırılan şeyi belirtmek için yapılır, onun doğasını göstermek için değil.

Yaratılmış bir şeyin hareketini zaman diye adlandırmakta bir beis yoktur, zira, daha önce de söylediğim gibi, tanımlar kadar keyfisi yoktur.

Ama bu tanımı takiben, zaman adıyla çağrılacak iki

şey olacaktır: Biri, herkesin bu sözcükle doğal olarak anladığı ve dilimizi konuşan herkesin bu sözcükle adlandırdığı şeydir; ikincisi ise yaratılmış bir şeyin hareketi olacaktır, zira bu yeni tanım uyarınca onu bu adla da çağırmış olacağız.

Dolayısıyla ikircikliklerden kaçınmak ve neticeleri karıştırmamak gerekecektir. Zira buradan, zaman adıyla doğal olarak adlandırdığımız şeyin gerçekten de yaratılmış bir şeyin hareketi olduğu neticesi çıkmayacaktır. Bu iki şeyi aynı şekilde adlandırmak serbestti, ama bunları ad bakımından olduğu gibi doğa bakımından da uyuşturmak öyle serbest olmayacaktır.

Böylece eğer "zaman yaratılmış bir şeyin hareketidir" şeklindeki bu önerme ileri sürülürse, bu zaman sözcüğüyle ne anlaşıldığını sormak gerekir; yani alışıldık ve herkes tarafından kabul gören anlamıyla mı bırakılıyor yoksa bu anlamından soyundurup bu vesileyle ona yaratılmış bir şeyin hareketi anlamı mı veriliyor? Zira diğer tüm anlamlarından arındırılıyorsa, tersi söylenemez ve bu keyfi bir tanım olacaktır; bunun neticesinde, dediğim gibi, aynı ada sahip iki şey olacaktır. Ama alışıldık anlamıyla bırakılıyorsa ve buna rağmen bu adla anlaşılanın, yaratılmış bir şeyin hareketi olduğu iddia ediliyorsa, o zaman tersi söylenebilir. Bu artık keyfi bir tanım değil, kanıtlanması gereken bir önermedir, tabii eğer kendiliğinden apaçık değilse; ve o zaman bu, bir ilke ve aksiyom olacaktır, ama asla bir tanım olamaz, çünkü bu beyanda zaman sözcüğünün, *yaratılmış bir şeyin hareketi* sözcükleriyle aynı şeyi belirttiği anlaşılmaz; ama zaman sözcüğüyle bu varsayılı hareketin tasavvur edildiği anlaşılır.

Şayet bunun bihakkın anlaşılmasının ne kadar zorunlu olduğunu ve hem gündelik konuşmalarda hem de bilimsel söylemde şu örneği verdiğim durumla ne kadar

çok karşılaşıldığını bilmeseydim, üzerinde bu kadar durmazdım. Ama tartışmaların yarattığı karmaşadan edindiğim tecrübeyle, bana öyle geliyor ki bu netlik anlayışına fazla girmek mümkün değil, halbuki bu incelemeyi, orada ele aldığım konudan ziyade bu netlik anlayışı için yazıyorum. Zira "zaman" için hareketin ölçüsü dediğinde "zaman"ı tanımlamış olduğunu sanan ama aslında onu alışıldık anlamıyla bırakan o kadar çok kişi var ki! Bununla birlikte yaptıkları bir önerme getirmiş olmaktan ibarettir, yoksa bir tanım yapmış değillerdir. Aynı şekilde *Motus nec simpliciter motus, non mera potentia est, sed actus entis in potentia*[*] dediklerinde "hareket"i tanımlamış olduğunu zanneden bir sürü insan vardır! Fakat yapageldikleri gibi "hareket" kelimesini alışıldık anlamıyla bırakırlarsa, burada söz konusu olan bir tanım değil, bir önermedir ve böylece hakikaten keyfi, mübah ve geometrik tanımlar olan, "ad tanımları" diye adlandırdıkları tanımlar ile kesinlikle keyfi olmayan, çelişkiye açık, tam anlamıyla önermeler olan, "şey tanımları" diye adlandırdıkları tanımları karıştırarak[**],

---

[*] Aristoteles'in hareket tanımının (*Fizik* III, 1, 201 a 10-11) Latincesi: "Her bir cinste etkinlik halinde olan ile olanak halinde olan şey ayrıldıkta, olanak halinde olan şeyin aslında –böyle bir şey olduğu için kendini tamamlaması, gerçekleşmesi, devinim işte bu" (çev. Saffet Babür). Fransızcasına göre çeviri: Hareket ne sadece edimdir ne de salt olanak/güç: ama olanak/güç halinde olanın edimidir.

[**] Antoine Arnauld ile Pierre Nicole'un ilk baskısı 1662'de yapılan *La logique, ou l'art de penser* (Mantık ya da Düşünme Sanatı) başlıklı eserinde ad tanımıyla şey tanımı arasındaki karşıtlığı buluruz: "Gündelik dilde karşılaşılan sözcüklerin karışmasından kaçınmanın en iyi yolu yeni bir dil ve temsil etmelerini istediğimiz fikirlere bağlı olacak yeni sözcükler yaratmaktır (...) Buna *definitio nominis*, yani ad tanımı denir; geometriciler bundan çok güzel istifade ederler ve bunu *definitio rei*'den, yani şey tanımından ayırmak gerekir. Zira şey tanımında, örneğin: 'İnsan akıl sahibi bir hayvandır' ya da 'zaman, hareketin ölçüsüdür' biçimindeki bir tanımda insan ya da zaman terimi günde-

kendilerine bunları olduğu gibi başka önermeler de oluşturma serbestisi tanırlar; ve herkes aynı şeyi, ilk tür önermelerde ne kadar mübahsa bu tarz önermelerde o kadar sakıncalı olan bir özgürlükle kendi tarzında tanımladığından her şey karmakarışık hale gelir, bunlar tüm düzeni ve ışığı yitirip kendilerini de kaybeder ve içinden çıkılmaz güçlükler ve karışıklıklar içinde yoldan çıkarlar.

Geometrinin düzeni izlendiğinde asla böyle bir durum

---

lik olarak akla getirdiği fikirle bırakılır; bu fikirde, akıl sahibi hayvan ya da hareketin ölçüsü gibi başka fikirlerin içerildiği iddia edilir; oysa ad tanımında, daha önce söylemiş olduğumuz gibi, sadece ada bakılır ve sonra bu ses, başka sözcüklerle belirtilen bir fikrin imi olmak için belirlenir" (Arnauld ve Nicole 2011, I, XI, ss. 232-233.) Başka bir deyişle, bir şey tanımı, çağdaş matematik söylemin ona verdiği anlamda bir tanım değildir. Bu, belli bir hususiyeti karşıladığı beyan edilirken çoktan "sıradan fikrini" belirten sadece bir terimi tanımlıyormuş gibi görünen bir önermedir. Arnauld ve Nicole daha sonra karşı bir örnek verirler. Ve bundan şunlar çıkar: 1) Ad tanımları keyfiyken şey tanımları öyle değildir. Zira her ses kendinde ve doğası itibarıyla her tür fikri belirtmekte kayıtsız olduğundan, kendi özel kullanımım için ve başkalarını uyarayım diye, tam da belli bir şey belirtmek üzere, başka biriyle karıştırmadan bir ses belirtmemde beis yoktur. Ama şey tanımında durum bambaşkadır. Zira o, insanların, fikirlerin onların anlaşılmalarını istedikleri şeyi içermesi yönündeki isteğine bağlı değildir; öyle ki onları tanımlamak isterken, bu fikirlere içermedikleri bir şey atfettiğimizde hataya düşeriz. Böylece her ikisine de örnek verecek olursak, eğer paralelogram sözcüğünü tüm anlamlarından soyarak onu bir üçgeni belirtmek üzere tatbik edersem, bunu yapabilirim ve bunu yapmakla bir hata işlemem, yeter ki onu bu şekilde alayım; ve o zaman diyebilirim ki bir paralelogramın iki dik açıya eşit üç açısı vardır; ama bu sözcüğe, kenarları paralel olan bir şekli belirtmek şeklindeki gündelik anlamını ve fikrini bırakırsam, paralelogramın üç çizgili bir şekil olduğunu söylemiş olurum, çünkü bu o zaman bir şey tanımı olacaktır ve üç çizgisi olan bir şeklin kenarlarının paralel olması imkansız olduğundan büyük bir hataya düşerim. (Arnauld ve Nicole 2011, I, XI, ss. 234-235.)

içine düşülmez. Bu aklı başında bilim, *mekan, zaman, hareket, eşitlik, çoğunluk, eksilme, bütün* ve herkesin kendiliğinden anladığı benzeri ilk sözcükleri tanımlamaktan uzak durur. Ama bunların dışında, kullandığı terimlerin geri kalanı bu bilimde öyle aydınlatılmış ve tanımlanmıştır ki herhangi birini anlamak için sözlüğe bakmaya ihtiyaç duyulmaz; öyle ki bir cümleyle, tüm bu terimler ya doğal ışık sayesinde ya da geometrinin verdiği tanımlar yoluyla tamamıyla anlaşılırdır.

İşte geometri, sadece gereken şeyleri tanımlamaktan ibaret olan ilk hususta karşılaşılabilecek tüm sakıncalardan veya hatalardan bu şekilde kaçınır. Apaçık olmayan önermeleri tanımlamaktan ibaret olan diğer hususta da aynı yolu kullanır.

Zira bilinen ilk hakikatlere geldiğinde, orada durur ve bu hakikatleri kanıtlayacak daha açık hiçbir şey olmadığından bunların kabul edilmesini ister. Öyle ki geometrinin önerdiği her şey ya doğal ışık sayesinde ya da delillerle eksiksizce kanıtlanmıştır.

Budan çıkan sonuç şudur: Bu bilimin her şeyi tanımlamamasına ve her şeyi ispatlamamasına tek sebep bunun bizim için imkansız olmasıdır. Ama doğa bu bilimin vermediği her şeyi sağladığından, onun düzeni hakikatte insan üstü bir kusursuzluk bağışlamaz ama insanların erişebileceği tüm kusursuzluğa sahiptir. Sözlerime başlarken bunu sunmak bana uygunmuş gibi göründü (...) Geometrinin ana nesnelerini/konularını oluşturan şeylerden hiçbirini tanımlayamaması belki tuhaf karşılanacaktır. Zira geometri ne hareketi ne sayıları ne de mekanı tanımlayabilir; yine de bu üçü, onun özellikle ele aldığı ve bunlardan hangisini araştırdığına göre kendisinin *mekanik, aritmetik* ve *geometri* diye farklı farklı isimler aldığı üç şeydir; bu son sözcük türe ve cinse aittir.

Ama eğer bu hayranlık verici bilimin yalnızca en yalın şeylere bağlandığına dikkat edersek bu bizi şaşırtmayacaktır; bu en yalın şeyleri onun nesneleri olmaya layık kılan bu aynı nitelik onları tanımlanmaya elverişiz kılar. Öyle ki tanımın eksikliği bir kusurdan ziyade bir yetkinliktir, çünkü bu eksiklik onların karanlık oluşundan değil, tam aksine aşırı aşikarlığından ileri gelir, öyle ki bu bilim daha kanıtlamaların inancına sahip değilken kanıtlamaların tam kesinliğine sahiptir. O halde, *hareket, sayı, mekan* sözcükleriyle ne kastedildiğinin bilindiğini varsayar ve bunları boşu boşuna tanımlamakla oyalanmadan, doğalarına nüfuz ederek onların büyüleyici özelliklerini keşfeder.

*Deus fecit omnia in pondere, in numero, et mensura** sözleri uyarınca tüm evreni içine alan bu üç şey arasında karşılıklı ve zorunlu bir bağ vardır. Zira hareket eden bir şey olmaksızın hareketi tahayyül edemeyiz; ve bu şey tek olduğundan, bu teklik tüm sayıların kökenidir; nihayet mekan olmaksızın hareket olamayacağından, bu üç şeyin ilkinde kapsandığı görülür.

Zamanın kendisi de buna dahildir: Zira hareket ve zaman birbiriyle bağlantılıdır; hareketin farklılıkları olan sürat ve yavaşlığın zamanla zorunlu bir ilişkisi vardır.

Böylece her şeyde ortak olan hususiyetler vardır, bunların bilinmesi zihni doğanın en büyük harikalarına açar.

Bunların en başta geleni, her şeyde bir arada bulunan iki sonsuzluğu kapsar. Biri büyüklük, diğeri küçüklüktür. Zira bir hareket ne kadar süratli olursa olsun, ondan daha süratli olan bir hareket ve bu sonuncusundan daha da hızlı olan başka bir hareket tasavvur edilebilir; bu,

---

* "Tanrı her şeyi ağırlık, sayı ve oranla/ölçüyle yaratmıştır."

kendisine artık daha fazla hız eklenemeyecek kadar süratli bir harekete asla varılmaksızın sonsuza kadar böyle devam eder gider. Aksine, bir hareket ne kadar yavaş olursa olsun, onu daha da yavaşlatmak mümkündür ve yine bu da böylece sonsuza kadar gider, öyle ki hareketsizlik durumuna düşmeden böyle sonsuz sayıda başka yavaşlıklara inmenin mümkün olmadığı bir yavaşlık derecesine erişemeyiz.

Aynı şekilde, bir sayı ne kadar büyük olursa olsun, ondan daha büyük olan ve yine bu sonuncusunu da aşan bir sayı tasavvur edilebilir; ve bu böylece, artık artırılamayacak kadar büyük bir sayıya ulaşılmaksızın sonsuza kadar gider. Tersine, bir sayı ne kadar küçük olursa olsun, örneğin yüzüncü ya da on bininci parça gibi, daha da azı tasavvur edilebilir ve yine bu da sıfıra ya da yokluğa varmaksızın böyle sonsuza kadar gider.

Aynı şekilde, bir mekan ne kadar büyük olursa olsun, ondan daha büyüğünü ve bu sonuncusundan da daha büyüğünü tasavvur edebiliriz; ve bu böylece, artık artırılamayacak kadar büyük bir mekana ulaşılmaksızın sonsuza kadar gider. Ve tersine, bir mekan ne kadar küçük olursa olsun, daha küçüğü düşünülebilir; ve bu, artık hiçbir uzama sahip olmayacak kadar bölünemez bir mekana varılmaksızın sonsuza kadar böyle gider.

Aynı şey zaman için de geçerlidir. Daima daha büyük bir zaman düşünebiliriz hem de bunu, nihai bir zamana varmaksızın ya da ne kadar azaltsak da sürenin arı hiçliğine kadar inmeksizin yapabiliriz. Yani tek cümleyle söylersek, hangi hareket, hangi sayı, hangi mekan, hangi zaman olursa olsun, bunların hep bir fazlası ve bir azı vardır; öyle ki hepsi yokluk ile sonsuzluk arasında dururken daima bu uçlardan sonsuzca uzaktırlar. Tüm bu hakikatleri kanıtlamak mümkün değildir ama yine de bunlar geometrinin temelleri ve ilkeleridir. Fakat bunla-

rın ispatını namümkün kılan neden bunların belirsizliği ya da anlaşılmazlığı değil bilakis aşırı aşikarlıklarıdır, bu kanıt eksikliği bir kusur değil daha ziyade bir yetkinliktir. Buradan hareketle geometrinin kendi nesnelerini tanımlayamadığını ve ilkelerini ispatlayamadığını görürüz; ancak bu tek ve üstün sebeple, bu nesneler de bu ilkeler de doğal olarak son derece açıktır ki bu da aklı söyleme nazaran çok daha güçlü biçimde ikna eder.

Zira hangi sayı olursa olsun onun artırılabileceği hakikatinden daha apaçık bir şey var mıdır? Onu ikiye katlayamaz mıyız? Yine bir hareketin sürati ve bir mekan aynı şekilde iki katına çıkartılamaz mı?

Dahası herhangi bir sayının ikiye bölünebileceğinden ve yarısının da yine ikiye bölünebileceğinden kim şüphe edebilir? Zira bunun yarım bir yokluk olacak hali yok herhalde? Yoksa iki adet sıfır olacak bu iki yarı nasıl bir sayı oluştursun? Aynı şekilde, ne kadar yavaş olursa olsun bir hız aynı mekanı iki katı zamanda kat edecek şekilde yarı yarıya yavaşlatılamaz mı? Yoksa iki adet hareketsizlik teşkil edecek bu iki yarı hız nasıl olup da ilk hızı oluştursun?

Böylece ne kadar küçük olursa olsun bir mekan ikiye bölünebilir ve onun bu şekilde meydana çıkan yarılarına da bu aynı işlem uygulanabilir. Yoksa ikisi bir araya geldiğinde ilk uzamı oluşturan bu yarılar hiçbir uzama sahip olmaksızın nasıl olup da bölünmez hale gelebilir? İnsanda bu bilgilerden daha önce gelen, açıklık bakımından bunları aşan doğal bir bilgi yoktur. Bununla birlikte, her şey için örnek olsun diye, başka her konuda mükemmel oldukları halde bu sonsuzlukların şaşkına çevirdiği ve bunları katiyen kabul etmeyen zihinler görüyoruz.

Bir mekanın artırılamayacağını düşünen biriyle hiç karşılaşmadım. Ama başka yönlerden çok kabiliyetli ol-

dukları halde, bir mekanın bölünemez iki parçaya bölünebileceğini, bu düşünce ne kadar saçma olursa olsun, ileri süren kişiler gördüm.

Onlardaki bu karanlığın/anlamazlığın nedeninin ne olabileceğini araştırmaya koyuldum ve bunun başlıca bir nedeni olduğunu buldum, bu kişiler sonsuzca bölünebilen bir içerik [süreklilik] tasavvur edemiyorlardı: Bu yüzden onun bölünebilir olmadığı sonucuna varıyorlardı. Hakikate doğrudan sahip olduğuna inanmak insanın doğal bir hastalığıdır ve bu yüzden insan kendisine anlaşılmaz gelen her şeyi reddetmeye meyillidir; halbuki aslında doğal olarak sadece yalanı tanır ve doğru diye yalnızca, tersi kendisine yanlış görünen şeyleri kabul etmelidir. İşte bu nedenle ne zaman bir önerme tasavvur edilemez olsa, ona dair yargıyı askıya almak, bu bulgudan hareketle onu reddetmemek ve zıddını incelemek gerekir; ve eğer bu önermenin açıkça yanlış olduğu bulunursa, ne kadar anlaşılmaz olursa olsun ilki çekinmeden doğrulanabilir. Bu kuralı kendi konumuza tatbik edelim.

Mekanın sonsuzca bölünebileceğine inanmayan geometrici yoktur. Bu ilke olmadan geometrici olmak ruhu olmadan insan olmaya benzer. Bununla birlikte, sonsuz bölünmeyi anlayan ruhsuz bir insan yoktur. Bu hakikatten emin olmasının tek ama kesinlikle yeterli bir sebebi vardır; bir mekanı bölerken, bölünemez, yani uzamı olmayan bir parçaya varılabileceği [düşüncesinin] yanlış olduğunu mükemmelen anlar. Zira bir mekanı sürekli bölerken, nihayet ikiye bölündüğünde yarılarının her birinin bölünmez ve uzamsız kalacağı bir bölmeye varıldığını ve böylece bu iki uzam yokluğunun birlikte bir uzam oluşturduğunu iddia etmekten daha saçma ne olabilir? Zira zihninde bu düşünceyi taşıyanlara, iki bölünmezin birbirine değdiğini net bir biçimde tasavvur

edip etmediklerini sormak isterim: Eğer boydan boya değiyorlarsa, ellerindeki bir ve aynı şeydir ve netice itibarıyla bu ikisi beraber bölünmezdirler; eğer her noktada birbirine dokunmuyorlarsa, o zaman sadece kısmen temas halindedirler: O halde bunların parçaları vardır ve bölünmez değildirler. Zorladığımızda kabul ettikleri gibi, kendi önermelerinin de diğeri kadar tasavvur edilemez olduğunu itiraf ederlerse, bunların doğruluğuna dair hükmü bizim bu şeyleri tasavvur etme kabiliyetimize göre vermememiz gerektiğini, çünkü bu iki zıtın ikisinin de tasavvur edilemediğini oysa bunlardan birinin doğru olmasının kesinlikle zorunlu olduğunu teslim ederler.

Ama yalnızca bizim zayıflığımızla alakalı olan bu hayali güçlüklerin karşısında doğal açıklıklar ve sağlam hakikatler vardır. Mekanın sonlu sayıda bölünmezden oluştuğu doğru olsaydı, bundan şu sonuç çıkardı; her biri kare, yani her yandan eşit ve benzer olan iki mekandan biri diğerinin iki katı olsaydı, birinin içerdiği bölünmez sayısı diğerininkinin iki katı olurdu. Bu neticeyi akıllarında iyi tutsunlar ve sonra da karedeki noktaları, biri diğerinden iki kat fazla noktaya sahip iki kare oluşturuncaya kadar dizmeye koyulsunlar, işte o zaman dünyadaki tüm geometricileri onlara boyun eğdiririm. Ama bu yaptıkları şey doğal olarak imkansızsa, yani üzerinde durulmaya değer olsa da hemen oracıkta kanıtlayacağım gibi, birinin diğerinden iki kat fazla noktaya sahip olacağı, noktalardan kareler dizmek gibi aşılması imkansız bir durum söz konusuysa, o zaman bundan gerekli sonuçları çıkarsınlar.

Bu sonsuz bölünebilirin kat edileceği [üzerinden nokta nokta geçileceği] kadar az bir zamanda bunları kat ettiklerine göre, bir mekanın sonsuz bölünebilirliğe sahip olduğunu tasavvur etmek gibi bazı durumlarda karşıla-

şacakları sıkıntıyı gidermek için, bölünebilirlerin sonsuzluğunu kat edildikleri zamanla kıyaslamak denli orantısız şeyleri karşılaştırmamaları gerektiği konusunda onları uyarmak gerekir: Ama bütün mekanı bütün zamanla karşılaştırsınlar ve mekanın sonsuz bölünebilirini bu zamanın sonsuz anlarıyla karşılaştırsınlar; böylece bir bölünebilirler sonsuzluğunu bir anlar sonsuzluğunda ve küçük bir mekanı da az bir zamanda kat ettiklerini bulacaklar; bunda onları şaşırtmış olan bir orantısızlık yoktur artık.

Nihayet, küçük bir mekanın büyüğü kadar parçaya sahip olmasını tuhaf bulurlarsa, bu parçaların ölçü bakımından daha küçük olduğunu da anlasınlar ve küçük bir parça camla gökyüzüne bakıp, gökyüzünün her parçasını camın her parçasında görerek bu bilgiye alışsınlar.

Ama bizim için algılanmaları mümkün olmayacak derecede küçük parçaların gökyüzü denli bölünebileceğini anlayamazlarsa, onlara bu küçücük noktayı devasa bir kütle oluncaya kadar büyütecek gözlüklerle baktırmaktan daha iyi çözüm yoktur; böylece, daha ustalıkla kesilmiş başka bir cam yardımıyla bu parçaların, uzamına hayret ettikleri gökyüzüyle eşit olacak kadar büyütülebileceğini kolaylıkla kavrayacaklardır. Böylelikle bu nesneler onlara artık kolayca bölünebilir göründüğünde doğanın sanattan sonsuzca daha iyisini yaptığını hatırlasınlar.

Zira sonuçta, bu camlar nesnelerin doğal büyüklüğünü değiştirmiş mi yoksa tam tersine nesneleri küçülten gözlükler gibi, gözümüzün şeklinin değiştirmiş ve daraltmış olabileceği, o asıl boyutuna mı getirmiş, bu konuda onlara güvence veren nedir? Bu incir çekirdeğini doldurmayacak şeyler üzerinde durmak can sıkıcı ama ıvır zıvırla eğlenmek için vakit var.

Bu konuda açık zihinlere, iki uzamsal yokluğun bir uzam oluşturamayacağını söylemek kafi. Ama madem hiçbiri bir sayı olmayan iki birliğin bir araya gelmekle bir sayı oluşturması gibi iki uzamsal yokluğun da bir uzam oluşturabileceği gibisinden harika bir cevapla bu açıklamanın ışığından kaçabildiğini iddia edenler var, öyleyse onlara şu cevabı vermek gerekir: Hiçbiri bir ordu olmasa da yirmi bin insan bir ordu oluşturabilir, hiçbiri bir kasaba olmasa da bin ev bir kasaba oluşturabilir ya da hiçbiri bir bütün olmasa da parçalar bütün oluşturur, sayılarla karşılaştırmaya devam edersek, hiçbiri öyle olmasa da iki ikilik dörtlük, on onluk yüzlük eder.

Ama bu kadar eşitsiz kıyaslamalar yaparak, şeylerin değişmez doğasını, bu şeylere onları oluşturan insanların keyfine göre serbestçe ve iradi olarak verilmiş adlarla karıştırmak doğru bir zihnin işi değildir. Zira konuşmayı kolaylaştırmak için yirmi bin insana "ordu" adı, birçok eve "kasaba" adı, on birliğe "onluk/deste" adı verildiği açıktır ve bu özgürlük, tahayyülümüz açısından farklı olan, birlik, dörtlük, onluk, yüzlük adlarını doğurmuştur halbuki bu şeyler gerçekte değişmez doğaları uyarınca aynı türdendir; ve hepsi kendi aralarında orantılı olup, sadece daha büyük ya da daha küçük olmalarına göre farklılaşırlar, yoksa bu adların neticesi olarak, ne ikili, dörtlüktür ne de bir ev, bir kasabanın bir ev olmasından daha çok bir kasabadır. Kaldı ki, bir ev, bir kasaba olmasa da, bir kasaba yokluğu da değildir; zira bir şey olmamakla, onun yokluğu olmak arasında fark vardır. Zira, mesele derinlemesine anlaşılsın diye söyleyelim ki birliğin sayılar mertebesinde olmamasının tek sebebi şudur: Aritmetiği ele alan Öklid ile ilk yazarların elinde, birlik hariç tüm sayılara uyan, verilecek pek çok özellik olduğundan, bunlar *birlik dışında her sayıda şu özellikle karşılaşılır* diye ikide bir tekrar etmekten

kaçınmak için, daha önce söylediğimiz gibi keyfince tanımlar yapma özgürlüğünden faydalanarak "birliği" "sayı" sözcüğünün anlamının dışında tutmuşlardır. Bundan ötürü eğer isteselerdi, sayının anlamından aynı şekilde ikiliği ve üçlüğü ya da canlarının istediği her şeyi de hariç tutabilirlerdi. Zira gerekli uyarılarda bulunmak kaydıyla bizler bu sözcüklerin efendisiyizdir: Tıpkı tersine, istediğimiz zaman birliği ve aynı şekilde kesirleri de sayılar arasına koyabildiğimiz gibi. Gerçekten de genel önermelerde bunu yapmaya mecburuz, aksi halde her seferinde şunu söylemek durumunda kalırız: "Her sayıda olduğu gibi birlikte ve kesirde de falan özellik bulunmaktadır" ve işte ben ona dair tüm yazdıklarımda onu bu belirsiz anlamında aldım. Ama birliği sayı adından mahrum bırakmış olan bu aynı Öklid -ki bunu yapma ehliyeti vardı- onun bir yokluk olmadığını, tersine aynı türden olduğunu anlatabilmek için, türdeş büyüklükleri şu şekilde tanımlar: "Birçok kez katı alınan bir büyüklük diğerini geçebildiğinde, büyüklüklerin aynı türden oldukları söylenir" ve dolayısıyla, birlik, birçok kez çarpıldığında/katlandığında/artırıldığında, herhangi bir sayıyı geçebildiğine göre, tam da onun sayı olarak adlandırılmasını istemiş olan Öklid'in anladığı anlamda, özü ve değişmez doğası uyarınca sayılarla aynı türdendir.

Bir uzam bakımından bölünmez için aynı durum geçerli değildir, zira aynı tanım itibarıyla sadece ad bakımından değil -ki isteğe bağlıdır-, tür bakımından da farklıdır, çünkü istediğimiz kadar çarptığımız bir bölünmez bir uzamı aşabilmekten o kadar uzaktır ki ancak tek ve biricik bir bölünmez oluşturabilir; bu da daha önce gösterildiği üzere doğal ve zorunludur. Ve bu son kanıt bu iki şeyin, yani bölünmez'in ve uzam'ın tanımına dayandığından, kanıtlamayı bitirip mükemmel hale

getireceğiz. Bir bölünmez, hiçbir parçası olmayandır ve uzam, çeşitli ayrı parçaları olandır. Bu tanımlara göre, birleştirilmiş iki bölünmezin bir uzam meydana getirmediğini söylüyorum.

Zira, bunlar birleşik olduğu zaman, birbirine bir parçada temas ederler; böylece birbirine temas ettikleri parçalar ayrı değildir çünkü aksi takdirde birbirlerine dokunmazlardı. Gelgelelim, tanımları gereği bunların başka parçaları yoktur, o halde ayrık parçaları da yoktur, bu durumda bir uzam değildirler çünkü parçaların ayrı olmasını içeren uzamın tanımına uymazlar.

Aynı şey, aynı sebeple, eklemlenen tüm diğer bölünmezler için de gösterilebilir. İstendiği kadar çarpılan/çoğaltılan bir bölünmez asla bir uzam meydana getirmeyecektir. Bu yüzden, aynı türden olan şeylerin tanımları gereği, uzamla aynı türden değildir.

İşte bölünmezlerin sayılarla aynı türden olmadığı böylece kanıtlanmış oldu.

Buradan iki birliğin gayet de bir sayı oluşturabileceği çıkar çünkü bunlar aynı türdendir fakat iki bölünmez bir uzam oluşturmaz çünkü aynı türden değildirler.

Yine birlik ile sayılar arasında bulunan ilişki ile bölünmezler ve uzam arasındaki ilişkiyi kıyaslamak için ne kadar az sebep olduğu da böylece görülmüş olur.

Ama sayılarda, uzamda göz önünde tuttuğumuz şeyi doğrulukla temsil eden bir karşılaştırma yapma yoluna gidersek, bu, sıfırın sayılarla ilişkisi olmalıdır, zira sıfır sayılarla aynı türden değildir, çünkü çarpıldığında sayıları aşamaz; öyle ki sayının hakiki bölünmez(liğ)idir, tıpkı bölünmez(liğ)in uzamın hakiki sıfırı olması gibi. Bunun bir benzeri sükunet ile hareket ve bir an ile zaman arasında bulunur; zira tüm bu şeyler kendi büyüklükleri bakımından heterojendir, çünkü sonsuzca çarpılabildiklerinden, aynı sebeple, uzam bakımından bölü-

nemezlerden başka bir şey oluşturamazlar. Öyleyse bu şeyler arasında tam bir mütekabiliyet buluruz, çünkü tüm bu büyüklükler, kendi bölünemezlerine rastlamadan sonsuza kadar bölünebilirler, öyle ki hepsi sonsuzluk ile yokluk arasında bir orta yer tutarlar. İşte doğanın bu şeyler arasına koyduğu hayranlık verici ilişki ve insanlara kavrasınlar diye değil de hayranlık duysunlar diye sunduğu iki harika sonsuzluk böyledir. Mütalaamızı son bir açıklama ile bitirmek için şunu ekleyeceğim; bu iki sonsuz, sonsuzca farklı olsalar da, yine de birbirine görelidir, öyle ki birinin bilgisi zorunlu olarak diğerinin bilgisine götürür. Zira sayılar daima artırılabilir olduklarına göre, bundan onların daima azaltılabilir olduğu da kesin olarak çıkar ve bu açıktır, zira bir sayıyı sözgelimi 100000'e kadar artırabiliyorsak, onu çarptığımız sayıyla bölerek, ondan yüz bin parça da elde edebiliriz; böylece her artışın haddi bütünü parçaya dönüştürmek suretiyle bölmenin de haddi haline gelecektir. Öyle ki sonsuz artış zorunlu olarak sonsuz bölünmeyi de kapsar. Yine mekanda da iki karşıt sonsuz arasında aynı ilişki görülür, başka bir deyişle, bir mekanın sonsuzca uzatılabilmesinden, onun sonsuzca ufalacağı çıkar, tam da şu örnekte olduğu gibi: Hep doğru çizgide uzaklaşan bir gemiye bir camın arkasından bakarsak, açıktır ki geminin gözlemlenen herhangi bir noktası geminin uzaklaşmasıyla orantılı olarak süreğen bir akışla sürekli ilerleyecektir. O halde geminin seyri sonsuza kadar uzatılırsa, bu nokta da sürekli olarak uzaklaşacaktır, bununla birlikte gözden cama uzanan yatay ışının düştüğü noktaya asla varamayacaktır, öyle ki asla varamadan bu yatay noktanın altında kalan mekanı durmadan bölmek suretiyle, asla varamadan hep o noktaya yaklaşacaktır. Bundan, geminin seyrinin uzamanın sonsuzluğundan çıkarılan şu zorunlu sonucun doğduğu

görülür, bu mekanın sonsuzca, sonsuz küçük parçalara bölünmesi bu yatay noktanın altında kalır. Bu gerekçelerle tatmin olmayacak ve mekanın sonsuza kadar bölünemeyeceğine inanmaya devam edecek olanlar geometrik kanıtlardan medet umamaz; ve başka bir konuda aydınlığa kavuşsalar bile geometrik kanıtlamalar söz konusu olduğunda bu onlar açısından pek mümkün değildir, zira çok becerikli bir insan ama kötü geometrici olmak mümkündür. Ama bu hakikatleri açıkça görenler, bizi her yandan kuşatan bu çifte sonsuzdan dolayı doğanın büyüklüğüne ve gücüne hayran olacak ve bu harika mütalaalar sayesinde, uzam bakımından bir sonsuzluk ve yokluk arasına, sayı bakımından bir sonsuzluk ve yokluk arasına, hareket bakımından bir sonsuzluk ve yokluk arasına, zaman bakımından bir sonsuzluk ve yokluk arasına yerleşmiş olduklarını görerek kendilerini tanımayı öğreneceklerdir. Bunlar üzerine düşünerek kendimize gerçek değerimizi biçmeyi öğrenebilir ve geometrinin tüm geri kalanından daha kıymetli düşünceler oluşturabiliriz.

Önce bu iki sonsuzluğu anlayamadıkları halde sonra buna ikna olmaya yetenekli olanlar için bu uzun mütalaaları yapmaya mecbur olduğuma inandım. Bundan muaf olacak kadar ışığa sahip pek çok kişi bulunsa bile, birileri için zorunlu olan bu inceleme başkaları için de tümden faydasız olmayabilir.

2. Bölüm

İkna Etme Sanatına Dair

İkna etme sanatının, insanların, onlara önerilenlere ve onları inandırmak istediğimiz koşullara nasıl razı olduğu ile zorunlu bir ilişkisi vardır.

Görüşlerin ruha kabul edildiği iki giriş olduğunu herkes bilir; bunlar onun iki asli gücüdür: anlayış yetisi ve istenç. En doğal giriş anlayış yetisidir zira ancak ispatlanmış hakikatlere onay veririz; ama en sıradan olanı, doğaya karşıt olduğu halde, istençtir; zira neredeyse bütün insanlar ispatla değil daima hoşlanmayla inanmaya eğilimlidir. Bu yol aşağı, itibarsız ve rabıtasızıdır, bundan ötürü herkes onu reddeder. Herkes sadece inanılmaya layık olduğunu bildiğine inandığını, hatta bunu sevdiğini iddia eder.

Burada ikna sanatının alanına sokmamaya dikkat edeceğim, ilahi hakikatlerden bahsetmiyorum, zira bu hakikatler doğanın sonsuzca üstündedir. Onları insanın ruhuna ancak Tanrı yerleştirebilir ve bunu nasıl hoşuna gidiyorsa o yolla yapar. Biliyorum ki O, istencin seçtiği şeylerin yargıcı olmak iddiasındaki şu kibirli muhakeme gücünü aşağılamak için ve kirli bağlanmalarıyla tümden bozulmuş bu aşağı istenci sağaltmak için bu hakikatlerin, zihinden kalbe değil kalpten zihne girmesini istemiştir. Buradan şu çıkar ki insani şeylerden bahsederken, onları sevmekten önce onları tanımak gerek-

tiğini söylemek yerine -ki bu özdeyiş haline gelmiştir*- azizler tam tersine ilahi şeylerden söz ederken onları tanımak için onları sevmek gerektiğini ve hakikate ancak, kendilerinin en faydalı düsturları haline getirdikleri, iyilik [*charité: hayır, merhamet vs.*] ile ulaşılabileceğini söylerler. Bu bakımdan öyle görünür ki Tanrı, doğal şeyler içinde insanlara doğal gelmesi gereken düzene karşı bu doğaüstü düzeni kurmuştur. Yine de insanlar, kutsal şeylere dayanmaları gerekirken dünyevi şeylere dayanarak bu düzeni bozmuşlardır, çünkü bizler neredeyse sadece hoşumuza giden şeylere inanırız. Böylece keyfimize zıt düşen Hıristiyan dininin hakikatlerine rıza göstermekten uzaklaşmışızdır.

"Bize hoş şeyler söyle ki dinleyelim seni" diyordu Yahudiler Musa'ya; sanki inanca nizam veren hoşlanmaymış gibi! Ve bu düzensizliği ona münasip gelen bir emirle cezalandırmak içindir ki Tanrı ışıklarını zihinlere ancak istencin isyanını onu cezbeden ve fetheden göksel bir tatlılıkla ehlileştirdikten sonra yağdırır.

O yüzden sadece erimimiz dahilindeki hakikatlerden söz edeceğim. Zihnin ve kalbin, ruhun hakikatleri kabul ettiği kapılar gibi olduğunu söylerken işte bizim için ulaşılabilir olan bu hakikatlerden bahsediyorum; fakat bunların pek azı zihinden girerken, iradenin gözüpek kaprisleri yüzünden aklın tavsiyesi olmadan ruha akın akın doluşurlar.

Bu güçlerin her birinin kendi ilkeleri ve eylemlerinin ilk hareket ettiricileri vardır.

Zihnin ilkeleri herkes tarafından bilinen doğal hakikatlerdir, sözgelimi bütünün parçasından büyük olması gibi; bundan başka kimilerinin buyur ettiği ama başkalarının etmediği fakat kabul edilir edilmez, yanlış olsa-

---

* *Ignoti nulla cupido*: "Bilmediğimiz şeyi arzulamayız."

lar dahi en doğru olanlar kadar inanca hakim olan özel pek çok aksiyom vardır.

İstencin ilkeleri tüm insanlarda ortak olan bazı doğal arzulardır, örneğin herkesin illa sahip olduğu mutlu olma arzusu gibi, bundan başka herkesin ulaşmak için peşinden koştuğu ve hoşumuza gitme kuvveti barındırdıklarından, aslında tehlikeli oldukları halde, istenci harekete geçirmekte gerçek mutluluğunu sağlıyormuşçasına güçlü pek çok özel nesne vardır.

Bizi rıza göstermeye götüren güçlere ilişkin şimdilik bu kadar söz yeter.

Ama bizi ikna edecek şeylerin niteliklerine gelince bunlar pek çeşitlidir.

Bazısı, ortak ilkelerden ve kabul edilmiş hakikatlerden, zorunlu bir netice olarak çıkarılır. Bunlar muhakkak ikna edebilirler; zira bunların tanınmış ilkelerle olan ilişkisi ve ahengi gösterildiğinde inanmak kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelir.

Ve bu hakikatler ruhun zaten kabul etmiş olduğu hakikatler arasına sokulduğunda, ruhun bunları buyur etmemesi imkansızdır.

Bazılarının tatminimize yönelik nesnelerle sıkı bir bağlantısı vardır; yine bunlar da kesinlik ile kabul görürler, zira bir kere ruha, bir şeyin onu son derece sevdiği bir şeye götürebileceği fark ettirildi mi, ruhun ona neşeyle yönelmesi kaçınılmazdır.

Ama hem kabul edilmiş hakikatler hem de kalbin arzularıyla bu ikili birliği taşıyan hususiyetler etkileri bakımından öyle emindir ki doğada bundan daha fazla eminlik taşıyan hiçbir şey yoktur.

Tam aksine inançlarımızla ya da hazlarımızla hiçbir alakası olmayan hususiyetler bizim için münasebetsiz, yanlış ve kesinlikle yabancıdır.

Tüm bu karşılaşmalarda şüphe götüren bir şey yoktur.

Ama bazı karşılaşmalar da vardır ki bizi inandırmak isteyen şeyler bilindik hakikatlere dayandığı halde bize en çok tesir eden hazlara ters düşer. Bunlar, başlangıçta söylediğim şeyi, fazlasıyla sıradan bir tecrübeyle gösterirken büyük tehlikededirler. Başlangıçta söylediğim şuydu: sadece akla göre hareket etmekle övünen bu mütehakkim ruh, ziyadesiyle aydınlanmış bir zihin ne kadar karşı çıkarsa çıksın, utanç verici ve gözüpek bir seçimle yozlaşmış bir istencin arzu ettiğinin peşinden gider. O zaman hakikat ile duyusal haz arasında şüpheli bir denge oluşur ve birinin bilgisi ile diğerinin hissi, başarısı kesin olmayan bir mücadeleye tutuşur çünkü hakkında hüküm vermek için insanın en derininde geçen her şeyi bilmek gerekir ki insanın kendisi bile bunu neredeyse asla bilemez.

Buradan hareketle öyle görünür ki insanları ikna etmek istediğimiz şey ne olursa olsun, ikna etmek istediğimiz insanı göz önünde tutmak, onun zihnini ve kalbini tanımak, hangi ilkeleri kabul ettiğini bilmek, neleri sevdiğinden haberdar olmak icap eder ve sonra söz konusu şeyin kabul edilmiş bu ilkelerle ya da bu kişiye verdikleri hazdan dolayı pek tatlı gelen nesnelerle nasıl bir yakınlığı var ona bakmak gerekir.

Öyle ki ikna etme sanatı inandırmaktan ziyade hoşa gitme sanatından ibarettir zira insanlar akıldan çok geçici heveslerin idaresi altındadır! Fakat biri inandırmak, diğeri de hoşa gitmek olan bu iki yöntemden ben burada sadece ilkinin kurallarını vereceğim; tabii şayet bu ilkeler yerine getirilir ve bunları tasdik etmekte sebat edilirse, yoksa geçici heveslerimizin istikrarsızlığına deliller uydurmak için bir sanat var mıdır bilmiyorum.

Ama hoşa gitme tarzı kıyas götürmez biçimde daha zor, daha incelikli, daha yararlı ve daha hayranlık vericidir; bundan ötürü, eğer onu ele almıyorsam bunun se-

bebi ona kabiliyetim olmamasıdır, hatta kendimi bu görev için öyle çapsız görüyorum ki bunun kesinlikle imkansız olduğuna inanıyorum. Bunun sebebi, hoşa gitmenin, kanıtlamanın sahip olduğu kadar emin kuralları olamayacağına inanmam ya da bu kuralları mükemmelen bilen ve tatbik edenlerin kendilerini krallara ve her türden insana, geometrinin unsurlarını onun hipotezlerini anlayacak kadar hayal gücüne sahip olanlara ispat ederken görülen bir kesinlikle sevdirmeyi başaramayacağını düşünmem değil. Ama buna ulaşmanın olanaksız olduğunu sanıyorum ve beni buna inandıran da belki zayıflığım. En azından, eğer buna muktedir birileri varsa onların benim tanıdığım kişiler olduğunu ve başka hiç kimsenin bu konuda böylesine yoğun bir ışıkla aydınlanmadığını biliyorum. Bu aşırı güçlüğün sebebi hazzın ilkelerinin sağlam ve istikrarlı olmaması. Bunlar tüm insanlarda muhteliftir ve her durumda bu çeşitliliğe göre öyle bir değişkenlik gösterirler ki değişik zamanlarda kendi kendisinden başka birinden olduğu kadar farklı olmayan insan yoktur. Bir erkeğin bir kadından farklı zevkleri vardır, zengin ile fakirin zevkleri farklılık gösterir, bir prens, bir savaşçı, bir tüccar, bir burjuva, bir köylü, ihtiyarlar, gençler, sağlıklı olanlar, hastalar, bunların hepsinin zevki çeşit çeşittir, en küçük rastlantı ya da kaza bunları değiştirir.

Fakat hakikatlerin gerek doğrunun gerek hazzın ilkeleriyle bağlantısını gösteren bir sanat vardır ve bu benim sunduğum sanattır, yeter ki bir kez kabul edilmiş ilkelere sıkı sıkıya uyulsun ve bunlara asla ters düşülmesin.

Ama bu türden pek az ilke bulunduğundan ve sadece çok basit şekilleri inceleyen geometri dışında hep hemfikir kaldığımız neredeyse hiç hakikat olmadığından, hele ki hazzın konusu olan nesneler saatten saate değiş-

tiğinden, sözleri geçici heveslerimizin istikrarsızlığına uyduracak sağlam kurallar vermenin bir yolu var mı bilmiyorum.

İkna etme sanatı diye adlandırdığım ve doğrusu eksiksiz yöntemsel deliller sunmaktan başka bir şey olmayan bu sanat esas itibarıyla üç kısımdan oluşur: kullanmak zorunda olduğumuz terimleri açık tanımlarla tanımlamak; söz konusu olan şeyi ispatlamak için ilkeler ya da aksiyomlar sunmak; ve kanıtlama sırasında tanımları zihnimizde sürekli tanımlanmış şeylerin yerine koymak.

Bu yöntemin mantığı apaçıktır, çünkü anlaşılır olmayan bütün terimleri önceden açıkça tanımlamadan, ispatlanması gereken şeyi sunmak ve onu kanıtlamaya girişmek faydasızıdır; yine aynı şekilde kanıtlamadan önce bunun için zorunlu olan açık ilkelerin talep edilmesi gelir zira temeli atamazsak binayı dikemeyiz; son olarak kanıtlama sırasında tanımı zihnen, tanımlanan şeylerin yerine geçirmek gerekir, zira aksi takdirde sözcükte karşılaşılan çeşitli anlamları yerli yersiz kullanabiliriz. Bu yöntemi izlediğimizde inandıracağımızın kesin olduğunu görmek kolaydır çünkü terimlerin hepsi anlaşıldığında ve tanımlar sayesinden ikirciklikten kurtarıldığında, ilkeler kabul edildiğinde ve kanıtlama sırasında tanımlar zihnen hep tanımlanmış şeylerin yerine konduğunda, neticelerin yılmaz kuvveti mutlaka etkisini gösterecektir.

Bundan ötürü bu koşulların korunduğu bir kanıtlama asla şüpheye mahal vermez ve bunların eksik olduğu kanıtlamalar kuvvetten mahrumdur.

O halde bunları idrak etmek ve bunlara hakim olmak önemlidir; işte bu yüzden meseleyi daha kolay ve daha uygulanabilir kılmak için, hepsini, tanımların, aksiyomların ve kanıtlamaların eksiksizliği ve dolayısıyla ikna etme sanatının geometrik ispatlarına dair bütün yönte-

minin mükemmelliği için zorunlu olan her şeyi kapsayan birkaç kuralda vereceğim.

Tanımlar için kurallar

1- Kendi başlarına bilinen, öyle ki açıklanmaları için daha duru terimlerin bulunmadığı şeyleri tanımlamaya girişme.

2- Karanlık ya da ikircikli terimleri tanımsız bırakma.

3- Terimlerin tanımlarında sadece eksiksizce bilinen ya da zaten açıklanmış sözcükleri kullan.

Aksiyomlar için kurallar

1- Ne kadar duru ve açık olursa olsun tasdik edilip edilmediğini sormadan hiçbir zorunlu ilkeyi kabul etme.

2- Aksiyomlarda sadece kendi başlarına eksiksizce açık olan şeyleri talep et.

Kanıtlama için kurallar

1- Kendi başlarına apaçık, öyle ki ispatlanmaları için daha duru bir şeyin bulunmadığı şeyleri kanıtlamaya girişme.

2- Karanlıkta kalan bütün önermeleri ispatla ve bunların ispatında sadece apaçık aksiyomları ya da zaten kabul edilmiş yahut kanıtlanmış önermeleri kullan.

3- Tanımların daralttığı terimlerin ikircikliğiyle aldanma diye tanımları zihnen hep tanımlanmış şeylerin yerine koy.

İşte bu sekiz kural sağlam ve değişmez ispatların reçetesini içerir. Bunlardan üçü kesinlikle zorunlu değildir ve hataya düşmeksizin göz ardı edilebilirler. Elden geldiğince bunlara riayet etmek daha mükemmel sonuçlar verse de bunu her zaman eksiksiz yapmak zor ve nere-

deyse imkansızdır. Bunlar her kısmın ilk maddeleridir.

Tanımlar için: Eksiksizce bilinen terimleri tanımlama.

Aksiyomlar için: Apaçık ve en basit/yalın aksiyomları talep et.

Kanıtlamalar için: Kendi başlarına çok iyi bilinen şeyleri kanıtlama.

Zira kuşku yok ki kendi başlarına çok açık olsalar bile şeyleri iyice tanımamakta ve açık kılmakta; zorunlu olduklarında reddedilmeleri mümkün olmayan aksiyomları önceden talep etmekte ya da kanıtsız kabul edilen önermeleri ispat etmekte büyük bir hata yoktur.

Ama diğer beş kural mutlak olarak zorunludur ve esaslı bir kusur işlemeden ya da çoğu kez hataya düşmeden onları atlamak mümkün değildir; bu yüzden onları burada tek tek yineleyeceğim.

Tanımlar için zorunlu kurallar: Karanlık ya da ikircikli terimleri tanımsız bırakma. Tanımlarında sadece eksiksizce bilinen ya da zaten açıklanmış terimleri kullan.

Aksiyomlar için zorunlu kurallar: Aksiyomlarda sadece apaçık şeyleri talep et.

Kanıtlamalar için zorunlu kurallar: Bütün önermeleri ispatla ve bunların ispatında sadece kendi başlarına apaçık aksiyomları ya da zaten kabul edilmiş yahut gösterilmiş önermeleri kullan. Terimleri daraltan ya da açıklayan tanımları zihnen ikame etmekten geri durarak, terimlerin ikircikliğini yararına kullanma.

İspatları inandırıcı, değişmez ve tam manasıyla geometrik kılmak için zorunlu ne varsa işte bu beş kuraldadır, ama sekizi birlikte ispatları daha da kusursuz yapar.

Şimdi mükemmel ve geometrik bir dizi oluşturmak için önermeleri hangi sırayla düzenlemek zorunda olduğumuz meselesine geçiyorum...

[.... gösterildikten sonra]*

İşte iki ilkede ihtiva edilen ikna etme sanatı şundan ibarettir: Kullandığımız tüm terimleri tanımlamak; tanımları tanımlanmış şeylerin yerine zihnen koyarak her şeyi ispat etmek. Bu konuda yöneltilebilecek üç temel itirazın önünü almak yerinde olur sanırım.

Birincisi, bu yöntemin yeni hiçbir tarafı yoktur; diğeri, öğrenmesi çok kolaydır, bunun için geometrinin öğelerini incelemeye lüzum yoktur çünkü ilk okuyuşta anlaşılan bu iki kelimeden ibarettir ve üçüncü olarak büyük bir faydası yoktur zira kullanımı neredeyse sadece geometrik konularla sınırlıdır.

O yüzden, bu kadar az bilinen, uygulanması bu kadar zor yine de bu kadar yararlı ve evrensel bir şey olmadığını göstermek gerekir. İlk itiraza gelirsek, her şeyi tanımlamalı ve her şeyi ispatlamalı diye ifade bulan bu kurallar dünyada müşterektir ve mantıkçılar bile bunları kendi sanatlarının düsturları arasına koymuşlardır deyince, ben istedim ki bu mesele doğru ve o kadar bilindik olsun ki muhakemelerin hakikaten müşterek olan tüm kusurlarının kaynağını onca itinayla araştırmak için zahmet çekmeyeyim. Ama durum pek öyle olmadığından sadece sayıları bir halk içinde ve uzun bir dönem boyunca onları benzersiz kılacak kadar az olan geometricileri bir tarafa koyduğumuzda, bunu bilen kimse yoktur. Söylediklerimin birazını mükemmelen kavrayanlara bunu anlatmak kolay olacaktır, ama bunu eksiksiz biçimde anlamadılarsa, itiraf etmem gerekir ki ondan hiçbir şey öğrenemeyeceklerdir. Fakat bu kuralların ruhuna temas ederlerse ve bu kurallar zihinlerinde

* Cümlenin devamı ve bu ikinci bölümün tamamı eksik, ya Pascal yazmamış ya da kaybolmuş. Kitabın geri kalanında da cümle sonlarındaki açık üç noktalar yine Pascal'ın ya yazmadığı ya da kaybolan kısımları simgeler.

kök salacak ve yer edecek kadar üzerlerinde tesir yaratırsa, burada söylenenler ile bazı geometricilerin eserlerinin kimi yerlerinde tesadüf eseri buna yaklaşarak yazmış olabilecekleri arasında ne denli fark olduğunu hissedeceklerdir.

Ayırt etmeyi bilen bir kafa yapısına sahip olanlar, iki benzer sözcük arasında, yer veya konumlarına ve bunlara eşlik eden durumlara göre ne kadar fark olduğunu bilirler. Aslında, aynı kitabı okuyan ve ezbere öğrenen iki kişiden biri onu tüm ilkelerine, sonuçlarının kuvvetine, getirilebilecek itirazlara verdiği cevaplara ve eserin tüm ekonomisine vakıf olacak şekilde anlarken diğerinde bunlar suskun sözlere dönüşüyor, tohumlar, öylesine verimli ağaçlar üretmiş olanlara benzeseler dahi, beyhude ekildikleri kısır zihinde kuru ve çorak kalıyorlarsa, bu iki kişinin okudukları bu kitaba aynı zamanda vakıf da olduğuna inanabilir miyiz? Aynı şeyleri söyleyen herkes bunlara aynı şekilde iye değildir, işte bu yüzden *Sohbet Sanatı*'nın* eşsiz yazarı, bir insanın kapasitesine kulaklarına çalınan güzel sözlerin mükemmelliğiyle hüküm vermemek gerektiğini anlatmak için onca özen gösterir; iyi bir konuşma için duyduğumuz hayranlığı konuşan kişiye genişletmek yerine, der, bu konuşmanın çıktığı zihne nüfuz edelim; bakalım bunu hafızasına mı borçlu yoksa talihli bir tesadüfe mi; bunu soğukluk ve küçümsemeyle kabul buyuralım ki değerinin hak ettiği saygıyı söylediklerine vermediğimizi hissedecek mi bir görelim: çoğunlukla onun anında inkara sürüklendiği ve inanmadığı bu daha iyi düşünceden çok uzağa çekilip bayağı ve tuhaf/gülünç bir diğerine daldığı görülecektir. Bu yüzden bu düşüncenin müellifinde nasıl ikamet ettiğini yoklamalıyız; acaba ona nasıl, nereden, ne

* Montaigne, *Denemeler*, III. kitap, VIII. bölüm.

derece sahiptir? Aksi takdirde acele hüküm atılgan bir hüküm olacaktır.

Feraset sahibi insanlara sormak isterdim, acaba şu iki ilke Descartes ile aynı şeyi dokuz asır önce söylemiş Aziz Augustinus'un zihinlerinde aynı mıdır? "Madde doğal olarak düşünceye tümden yeteneksizdir." ve "Düşünüyorum, o halde varım."

Aslında Descartes'ın bunun asıl müellifi olmadığını söyleyemem, yine de bunu ancak bu büyük azizi okurken öğrenmiştir herhalde; zira daha uzun ve kapsamlı tefekkür etmeden gelişigüzel bir sözcük yazmak ile bu sözcükte maddi doğalar ile zihinsel doğalar arasındaki ayrımı ispatlayan harika bir neticeler dizisi ayrımsamak ve onu Descartes'ın iddia ettiği gibi tüm bir fiziğin sağlam ve mesnetli bir ilkesi yapmak arasında ne kadar fark olduğunu bilirim. Zira, iddiasında gerçekten başarı sağlayıp sağlamadığını incelemeden, bunu yaptığını varsayıyor ve bu varsayıma dayanarak şunu söylüyorum: bu sözün onun yazılarındaki bulunuşuyla aynı sözcüğü öyle geçerken söyleyen başkalarındaki bulunuşu arasındaki fark, yaşam ve kuvvet dolu bir insanla ölü bir insan arasındaki fark kadardır.

Falan insan, kusursuzluğunu anlamaksızın kendisine dair bir şey söyleyecek, bir başka insan ise bunda, bize bunun adeta başka bir söz olduğunu ve bunu artık onu kendisinden öğrendiği kişiye borçlu olmadığını söylettirecek, harikulade bir neticeler dizisi ayırt edecektir, tıpkı hayranlık verici bir ağacın artık, düşünüp bilmeden onun tohumunu bitek bir toprağa atana ait olmaması gibi, zira onun büyümesine sebep olan bitek toprağın kendi bereketi ve verimliliğidir.

Aynı düşünceler bazen başka birinde müellifinde olduğundan bambaşka filizlenir: Kendi doğal alanlarında kısırken başka bir yere taşınıp dikildiklerinde bereket-

lenirler. Ama çoğu kez, iyi bir zihnin kendisi kendi düşüncelerine verebilecekleri tüm meyveleri ürettirir ve ardından başkaları bunların saygı gördüğünü duyar, bunları ödünç alır ve kendilerine aşina kılarlar ama kusursuzluğunu bilmeden; aynı sözün değişik ağızlardan nasıl farklı çıktığı işte en iyi o zaman görülür.

Mantık herhalde geometrinin kurallarını kuvvetlerini anlamadan bu şekilde almıştır. Onları böyle kendisine has olan kuralların içine gelişigüzel katınca bundan bu kuralların geometrinin ruhuna girdiği çıkmaz, dahası ben de, bunları geçerken söylemek dışında başka açıklamalar vermediklerinden, onları, aklı yönetmenin hakiki yöntemini öğreten bu bilimle aynı düzeye koymaktan uzak duracağım. Fakat tersine, bunları geri dönüşsüzce o bilimin dışına atmaya son derece hazırım. Zira onu, her şeyin onun içinde ihtiva edildiğine dikkat etmeden şöyle geçerken söylemiş olmak ve bu ışıkları izlemek yerine, vadettikleri ama asla veremedikleri şeylerin peşine takılıp faydasız araştırmalarda körleşerek yolunu şaşırmak gerçekten de pek feraset sahibi olmadıklarını, hatta bunları ayrımsayamadıkları için ışığını takip etmekten geri kalırlarsa daha da beter olduklarını gösterir.

Başıboş dolaşmamanın yöntemini herkes arar. Mantıkçılar ona rehberlik ettikleri iddiasındayken sadece geometriciler ulaşır bu yönteme ve onların bilimi ve bu bilimi taklit edenler dışında gerçek kanıtlamalar yoktur. Bunun tüm sanatı sadece yukarıda söylediğimiz düsturlarda içerilir; tek başlarına bunlar yeterlidir, tek başlarına bunlar ispat eder. Diğer tüm kurallar yararsız ya da zararlıdır. İşte her türden kitap ve insanla münasebetimden edindiğim uzun tecrübeyle bildiklerim bunlar.

Bu hususta, geometricilerin bu kurallarla onlara yeni bir şey vermediklerini söyleyenlerle aynı hükmü vere-

ceğim, çünkü onlar gerçekte bunlara sahiptirler ama bu öyle bir sahipliktir ki tıpkı paha biçilmez bir mücevheri bir sürü sahtesinin arasından ayırmayı bilemeyince hepsini bir arada tutup hem hakikisini hem de sahtelerini elinde tutmakla övünen ama pahalı taşı kaybederim diye diğer kıymetsiz yığını da atamayanlar gibi bu kuralları ayırt edemedikleri faydasız ya da yanlış diğer pek çoğu arasında elde tutarlar.

Yanlış bir muhakemenin kusuru, bu iki ilaçla iyi olan bir hastalıktır. Sonsuz sayıda faydasız otun karışımından başka bir ilaç daha hazırlanmıştır; bu karışımda doğru ve iyi otlar da içerilir ama karışımın kötü niteliği yüzünden tesirsiz kalırlar. Aldatıcı akıl yürütmelerin tüm sofizmlerini ve tüm ikircikliklerini keşfetmek için, duyanları şaşkına çeviren barbar isimler icat etmişlerdir; ve bu karışmış düğümün tüm ilmeklerini ancak uçlarından birini geometricilerin önerdiği yoldan çekerek açabilecekken bir sürü başka tuhaf uç belirtmişlerdir, öyle ki aralarında bu uçlar da bulunsa hangisinin doğru olduğunu bilmek mümkün değildir. Böylece aslında sadece iki doğru yol olduğu halde, bize, yöneldiğimiz yere götüreceğini söyledikleri farklı birçok yol gösterdiklerinden, onları nasıl özel olarak işaretleyeceğimizi bilmemiz gerekir. Bu yollara kesinlik ile işaret eden geometrinin aslında sadece başkaları tarafından zaten verilenleri sunduğu iddia edilecektir çünkü gerçekten de aynı şeyi verirler ve dahası mevcut olanın, bolluğu yüzünden kıymetini yitireceğine ve ekledikçe eksilttiklerine dikkat etmezler.

İyi şeylerden daha ortak olanı yoktur. Mesele sadece bunları ayırt etmektir; hiç kuşkusuz bunların hepsi doğaldır ve erimimiz dahilindedir, hatta herkes tarafından bilinirler. Ama insanlar bunları nasıl ayıracaklarını bilmezler. Bu evrenseldir. Hangi türde olursa olsun kusur-

suzluk olağanüstü ve garip şeylerde bulunmaz. Ona ulaşmak için yükselir, ondan uzaklaşırız. Çoğu kez onun için alçalmak/eğilmek gerekir. En iyi kitaplar, onları okuyanların kendilerinin de yazabileceklerine inandıkları kitaplardır. Tek başına iyi olan doğa, tümüyle tanıdık ve ortaktır.

O yüzden bu kuralların, doğru kurallar oldukları için, halihazırda nasıllarsa öyle basit, yalın ve doğal olacaklarına hiç şüphem yok. Muhakemeye şekil veren *Barbara* ve *Baralipton** değildir. Zihni zorlamamak gerekir. Suni ve meşakkatli usuller ona sağlam ve güçlü bir besin sağlamak yerine doğa dışı, garip bir yükseklik ile beyhude ve gülünç bir böbürlenme yüzünden onu budalaca bir kendini beğenme duygusuyla doldurur. Bu bilgiye nüfuz edenleri, izlemek zorunda oldukları hakiki yoldan bunca uzaklaştıran ana sebeplerden biri, bu kişilerin iyi şeylere *büyük, yüksek, ali, yüce* gibi adlar vererek daha baştan onların erişilmez olduğuna dair oluşturdukları tahayyüldür. Bu, her şeyi mahveder. Ben onları *aşağı, ortak, bilindik* diye adlandırmayı tercih ederim. Bu adlar onlara daha iyi uyar; böyle şişirilmiş ifadelerden nefret ederim.

---

* Skolastikler, çeşitli tasım kiplerini, ünlüleri (sesliler), önermelerin yapısını, ünsüzleri (sessizler) ise bunlara uygulanan mantıksal işlemleri belirten ve ezberlenmeyi sağlayan sözcüklerle belirtirler. Bunlardan ikisi barbara ve baralipton'dur (diğerleri: celarent, darii, ferio, cesare, camestres, festino, baroca, darapti, disamis, datisi). Örneğin Barbara, Sherwoodlu William'ın 13. yüzyılda yaptığı düzenlemeye göre, Aristoteles mantığında orta terimin bir öncülün öznesi bir öncülün de yüklemi olduğu, üç olumlu tümel önermeyle kurulan tasımın adı. Barbara sözcüğünde geçen üç a harfi, kendisini oluşturan üç önermenin de olumlu tümel olduğunu gösterir; başındaki b harfi ise gene b ile başlayan baroco ve bocardo tasımlarını kanıtlamayı sağladığını gösterir. Baroco ve bocardo kanıt gerektirir ve daha açık hale getirilebilir. Barbara kanıtlanamaz. Barbara mükemmeldir.

Pascal'ın M. de Sacy ile Epiktetos ve Montaigne Üzerine Sohbeti (1655)

Bay Pascal da o sıra Port-Royal-des-Champs'a kalmaya geldi. Sadece tüm Fransa'nın değil tüm Avrupa'nın hayranlık duyduğu bu adamın kim olduğunu anlatmakla vakit kaybetmeyeceğim. Her daim canlı, her daim etkin zihni, inanılabilecek her şeyin ötesinde şümullü, yüksek, katiyetli, nüfuz edici, durudur. Matematik alanında ona boyun eğmeyecek ehil insan yoktur. O sıra tüm alimlerin ağzında olan meşhur rulet hikayesi buna tanıktır. Adeta bakırı canlandırıp, tunca düşüncenin gücünü verebildiği herkesin malûmu. Her birinin üzerinde ilk on rakam bulunan düşünmeyen küçük çarkları öyle bir düzenlemiş, sanki dilsiz makineleri öyle konuşturmuştur ki bunlar, en alim olanların dahi kafasını kurcalayan sayılarla ilgili güçlükleri oynayarak çözmeleri için en aklıbaşında insanlara açıklamalar sağlamıştır: Bu makineyi herkesin ona hayran olacağı - kendi gözlerimle gördüm- seviyeye çıkarmak ona öyle bir adanma, özen ve zihin gayretine mal olmuştur ki üç yıl boyunca bu hep kafasını meşgul etmiştir. Son olarak, Tanrı'nın tesiri altındaki bu harika adam öylesine üstün zihnini İsa Mesih'in boyunduruğuna sokmuş ve soylu

ve azametli yüreği tövbekarlığı alçakgönüllülükle kucaklamıştır. Paris'e de kendini M. Singlin'in kollarına atıp onun buyurduğu her şeyi yapma kararlılığıyla geldi.

M. Singlin bu büyük dehayı görünce onu, M. Arnauld'nun yüksek bilimlerde onunla boy ölçüşeceği ve M. Saci'nin de ona bunları hakir görmeyi öğreteceği Port-Royal-des-Champs'a göndermekle iyi edeceğini düşünmüş. Böylece o da Port-Royal'da yaşamaya geldi. M. de Saci, bilhassa M. Singlin'in ricası da olduğundan, hürmetle onu görmekten geri duramadı. Ama Kitabı Mukaddes'te ve Babalarda bulduğu aziz ışık ona, M. Pascal'ın herkesi cezbeden ve alıp götüren parlaklığının gözlerini kamaştırmayacağı umudu verdi.

Nitekim o ne dediyse pek doğru buldu. Sahip olduğu zihin kuvvetini ve sözlerindeki gücü zevkle teslim etti. Ama yeni bir şey yoktu; M. Pascal'ın ona anlattığı dikkat çekici her şeyi ondan önce Aziz Augustinus'ta görmüştü; herkese hakkını vererek şunları anlattı: "M. Pascal şu bakımdan son derece hürmete layık; Hıristiyan Babalarını okumadığı halde, onların daha önce bulduğu hakikatlerin aynılarını zekasının keskinliğiyle kendi kendine keşfetmiş. Bu hakikatleri şaşırtıcı bulduğunu söylüyordu, çünkü onları hiçbir yerde görmemişti; ama bize gelince, biz onları kitaplarımızın her köşesinden görmeye alışkınız." Böylece bu bilge rahip eskilerin yenilerden hiç de daha az ışığa sahip olmadıklarını düşünerek, onlara sadık kalır ama M. Pascal'a da Aziz Augustinus'la her konuda hemfikir olduğu için çok saygı duyar.

M. de Saci'nin genel tutumu, insanlarla sohbet ederken, sohbeti konuştuğu kişilere göre ayarlamaktı. Sözgelimi M. Champaigne ile görüşüyorsa, onunla resimden bahsediyordu. M. Hamon ile söyleşiyorsa, onunla

tıptan söz ediyordu. Eğer yerinde bir cerrahı görüyorsa, ona cerrahlıkla ilgili sorular yöneltiyordu. Şarap, ağaç ya da buğday üretenler ona bunlar hakkında önemli hususları anlatıyordu. Her şey onun çok geçmeden Tanrı'ya geçmesine ve diğerlerini kendisiyle birlikte oraya yöneltmesine hizmet ediyordu. O yüzden M. Pascal'ı kendi bilgi alanına yönlendirmeyi ve onu en çok meşgul eden felsefe okumalarından bahsetmeyi görev bildi. Birlikte gerçekleştirdikleri ilk sohbetlerde onu bu konuya getirdi. M. Pascal ona, en çok aşina olduğu kitaplarının Epiktetos ve Montaigne'inkiler olduğunu söyleyerek, bu iki kafaya büyük övgüler düzdü. Hep bu iki yazardan az şey okumayı görev addeden M. de Saci, M. Pascal'ın onlardan kendisine tafsilatlı bir şekilde bahsetmesini rica etti.

"Epiktetos, dedi ona, dünyada insanın ödevlerini en iyi anlamış filozoflardan biridir. Her şeyden önce Tanrı'ya kendi asıl konusu olarak bakmayı, onun her şeyi adaletle yönettiğine kani olmayı; ona tüm kalbiyle boyun eğmeyi ve yaptığı sanki sadece çok büyük bir bilgelikle hareket etmekmiş gibi, her konuda gönüllü olarak onu izlemeyi şart koşar. Böylece bu yatkınlık, tüm yakınma ve mızmızlanmalara son vermesini ve zihnini en üzücü olaylara dahi dinginlikle katlanmaya hazırlanmasını sağlar. Asla 'Şunu kaybettim' demeyin, onun yerine 'Şunu geri verdim' deyin, der. 'Oğlum öldü, onu geri verdim. Karım öldü, onu geri verdim.' Mal mülk ve geri kalan her şey için de böyledir. 'Fakat beni bundan mahrum eden kötü bir insandır', diyorsunuz. Onu size veren geri istediğinde bu size neden rahatsızlık veriyor? Onu kullanmanıza izin verdiği müddet boyunca, ona sanki başkasına ait bir malmış gibi ihtimam gösterin, tıpkı seyahat ederken bir handa konaklayan yolcunun yapacağı gibi. İşlerin sizin istediğiniz gibi olmasını arzu

etmemelisiniz, diyor. Ama oldukları gibi olmalarını istemelisiniz. Unutmayın, diyor başka bir yerde, siz burada bir aktör gibisiniz ve bir tiyatroda yönetmenin size gönlünce verdiği karakteri oynuyorsunuz. Size kısa bir rol veriyorsa, onu oynayın; uzun rol veriyorsa uzun rolü oynayın; eğer dilenci taklidi yapmanızı istiyorsa, elinizden gelen tüm safiyanelikle bunu yapmak zorundasınız; ve benzeri. Size verilen karakteri iyi oynamak sizin işinizdir, ama onu seçmek başkasının işidir. Ölüm ve en katlanılmaz görünen musibetler her gün gözünüzün önünde olsun; hiçbir şeye asla surat asmayın ve hiçbir şeyi ifrata kaçarak arzulamayın.

"Ayrıca bir insanın nasıl davranması gerektiğine dair bin türlü yol gösterir. İnsanın mütevazı olmasını, bilhassa başlangıçta iyi niyetlerini saklamasını ve bunları gizlilik içinde gerçekleştirmesini ister. Hiçbir şey onu bunları açığa vurmaktan daha çok mahvetmez. İnsanın tüm gayretinin ve arzusunun Tanrı'nın iradesini tanımak ve ona riayet etmek olduğunu tekrar etmekten hiç yorulmaz.

"İşte, Beyefendi, der M. Pascal M de Saci'ye, insanın ödevlerini bu kadar iyi anlamış bu büyük zihnin böyle bir ilmi vardı. Eğer bir de acziyetini kabul etmeyi başarabilseydi, hayranlık duyulmaya layık olurdu demeye kalkacağım, çünkü bu ikisini insanlara öğretmek için Tanrı olmak gerekirdi. Böylece toprak ve kül olduğundan, ne yapılması gerektiğini bu denli iyi anladıktan sonra, bakın ne yapılabileceğine dair hadsizliğinde kendini nasıl da kaybediyor. Diyor ki Tanrı insana tüm görevlerini yerine getirme imkanlarını vermiştir, bu imkanlar da bizin gücümüz dahilindedir, mutluluğu kendi kudretimiz içinde olan şeylerle aramalıyız, çünkü Tanrı bize bunları bu amaçla vermiştir. Bizde özgür olanı görmeliyiz; mal mülk, yaşam, itibar bizim gücümüz da-

hilinde değildir, dolayısıyla Tanrı'ya götürmez; ama zihin yanlış olduğunu bildiği şeye inanmaya ya da irade kendisini bedbaht edeceğini bildiği şeyleri sevmeye zorlanamaz; o halde bu iki güç özgürdür ve biz kendimizi bunlar sayesinde yetkinleştirebiliriz; insan bu güçler sayesinde Tanrı'yı eksiksizce tanıyabilir, onu sevip itaat edebilir, onun hoşuna gidebilir, tüm kötülüklerden kurtulup tüm erdemleri kazanabilir, böylece kendini aziz kılıp Tanrı'nın dostu olabilir. Şeytani bir gurur barındıran bu ilkeler onu başka hatalara sevk eder, sözgelimi ruhun tanrısal tözün bir cüzü olduğunu, acının ve ölümün kötülükler olmadığını; Tanrı'nın bizi çağırdığına inanacak kadar zulme uğradığımızda intihar edilebileceğini vs. gibi.

"Yine size söz etmemi istediğiniz Montaigne'e gelirsek, Beyefendi, Hıristiyan bir devlette doğduğundan, Katolik dinine şahadet eder ve bu bakımdan özel bir tarafı yoktur. Ama inancın ışığı olmadan aklın hangi ahlakı dikte edeceğini keşfetmek istediğinden, ilkelerini bu varsayıma dayandırmıştır; böylece insanı her türlü vahiyden yoksun düşünerek, bu minvalde konuşur. Her şeyi evrensel ve öyle genel bir şüphenin konusu yapar ki bu kuşku kendi kendini ele geçirir; yani şüphe ediyorsa, bu son kabulden bile şüphe edince, kesinsizliği daimi ve dur durak bilmez bir çemberde kendi etrafında döner; hem her şeyin kesinlikten yoksun olduğuna teminat verenlere hem de her şeyin kesinlikten yoksun olmadığını öne sürenlere karşı çıkar, çünkü hiçbir şeye teminat vermek istemez. Kendinden kuşkulanan bu kuşkuda ve kendi hakim biçimi/karakteri [*maitresse forme*] diye adlandırdığı* kendini bilmez bu bilmezlikte ya-

* "Bunun deneyimimizi nasıl etkilediğine bir bakın. Kendini dinliyorsa, içinde kendine özgü, *hakim biçimden* sıyrılmayan, kendisine ters olan öğrenime ve baskılar fırtınasına karşı mücadele etmeyen

tar hiçbir müspet terimle ifade edemediği görüşlerinin esası. Zira eğer kuşku duyduğunu söylüyorsa, en azından kuşku duyduğunu öne sürerek kendine ihanet eder; bu da onun niyetine biçimsel olarak aykırı olduğundan, meramını ancak soruyla anlatır; öyle ki "Bilmiyorum" demek istemediğinden parolası haline getirdiği "Ne biliyorum?" diye sorar, bunu da çelişkileri tartarken tam dengede bulunan terazilere yerleştirir; yani bu saf Pyrrhonculuktur. Tüm sözleri ve tüm Denemeleri bu ilke etrafında dolanır; ve bu, iyi kurduğunu iddia ettiği tek şey budur, her ne kadar niyetini her zaman belirtmese de. Denemelerinde insanlar arasında en kesin kabul edilen her şeyi fark ettirmeden yıkar, ama bunu karşıtını, yalnız düşmanı olduğu bir kesinlikle kurmak için yapmaz, görünüşler iki taraftan da eşit olduğundan insanın inancını nereye oturtacağını bilmediğini göstermek için yapar sadece.

"Bu zihniyetle, kesin diye öne süren bütün bildirimlerle alay eder. Örneğin Fransa'da yasaların çokluğu ve sözde adilliğiyle davalara karşı büyük bir çare bulduğunu düşünenlere karşı savaşır, sanki bu davaların kendisinden doğduğu şüphelerin köklerini kesmek mümkünmüş ve kesinsizlik selini durdurabilecek ve zanları zapt altına alacak bentler varmış gibi. Bu cihetle, davasını oradan ilk geçene sunmakla bir sürü kanunla donanmış bir hakime arz etmek arasında pek fark ol-

---

hiç kimse yoktur." (Montaigne, *Denemeler* 4, 2 "Pişmanlık üzerine") ve "Eğer kendimi yeterince tanımasaydım ve kapasitem konusunda yanılsaydım, bazı konuları derinden inceleme riskine girerdim. Kendi parçasından ayrılmış, amaçsız ve umut vermekten uzak örneklerle, bir sözcük şuraya, bir sözcük oraya serperek iyi bir iş yapma görevini üstlenmiyorum; değişiklik hoşuma gitmezse de kendimi konuya bağlıyorum ve kuşkuya ve belirsizliğe, bende *hakim biçim* olan bilgisizliğe teslim ediyorum." (Montaigne, *Denemeler* 1, 50, "Demokritos ve Heraklitos Üzerine")

madığını söylediğinde, ne devlet düzenini değiştirmek gerektiği iddiasında bulunur -o kadar ihtiraslı değildirne de kendi görüşünün en iyisi olduğunu öne sürer, hiçbirinin iyi olduğuna inanmaz. Amacı sadece, tüm yasaların ihraç edilmesinin ihtilafları azaltacağını, yasaları çoğaltmanın ise bunları artırmaktan başka bir işe yaramayacağını göstermek suretiyle en yerleşik kanıların boşluğunu ispat etmektir, zira zorluklar ağırlaştıkça artar, belirsizlikler yorumlarla katlanır, bir söylevin manasını anlamanın en emin yolu onu incelemek değil, ilk başta göründüğü gibi kabul etmektir, biraz mercek altına aldık mı bütün açıklık, duruluk dağılır gider. Bundan ötürü, insanların tüm eylemlerini ve tarihin anlarını, ilk görüşü özgürce takip ederek ve düşüncesini, ancak yanlış ölçülere sahip olan aklın kurallarının boyunduruğuna sokmadan, kimi kez bir türlü kimi kez başka türlü, gelişigüzel olarak yargılarken kendi örneğiyle aynı zihnin uyuşmazlıklarını sergilemekten hoşnuttur. Bu özgür dehada, tartışmada üstün gelmek ya da gelmemek tamamen eşit mertebededir, zira elinde daima, şu ya da bu örnekle görüşlerin zayıflığını gözler önüne sermenin bir aracını tutar; zafer kazansa da mağlup olsa da aynı derecede pekiştirdiği bu evrensel şüphede büyük bir avantajla hep ayakta kalır.

"Kutsal yazıların hakiki anlamını sadece kendilerinin bildiklerini öne süren kendi zamanının heretiklerine karşı işte bu yüzergezer ve sallantılı konumdan yenilmez bir metanetle çarpışır ve yine buradan Tanrı'nın olmadığını ileri sürmeye cüret edenlerin korkunç küfürlerinin üzerine en şiddetle yıldırımlarını yağdırır. Onlara bilhassa Raimond de Sabonde'un Savunusu'nda saldırır ve onları her vahiyden bile isteye mahrum kalmış ve tüm inancı bir tarafa bırakarak kendi doğal ışıklarına terkedilmiş gördüğünden, doğa hakkında doğru dürüst

hiçbir şey bilmeyen bu kişilerin, kendi tanımı gereği sonsuz olan bu en üstün Varlık hakkında hangi otoriteye dayanarak hüküm vermeye kalkıştıklarını sorgular! Onlara hangi ilkeleri dayanak aldıklarını sorar, bunları göstermeleri için onları sıkıştırır. Bunların üretebildikleri her şeyi inceler ve büyük yetkinlik kazandığı yeteneğiyle onlara öyle derinden nüfuz eder ki en doğal ve en sağlam görülen her şeyin beyhudeliğini kanıtlar. Ruhun bir şey bilip bilmediğini sorar; acaba ruh kendisini tanıyor mudur? Töz müdür ilinek mi? Beden midir zihin mi? Adı geçen bu şeylerin her biri nedir? Bu mahiyete sahip olmaya herhangi bir şey var mıdır? Ruh kendi bedenini bilir mi? Madde nedir? Kendisinin üretildiği cisimlerin sayısız çeşitliliğini birbirinden ayırt edebilir mi? Eğer cismani ise nasıl akıl yürütebilir? Eğer zihinsel ise nasıl olur da belli bir bedenle birleşip tutkuları hissedebilir? Ne zaman var olmaya başlamıştır? Bedenle birlikte mi var olmuştur yoksa ondan önce mi? Bedenle birlikte mi sona erer? Hiç yanılır mı? Yanılmanın özü bunu bilmemek olduğuna göre yanıldığında yanıldığını bilir mi? İçine düştüğü karanlıkta, ikiyle üçün toplamının altı olduğuna, sonradan beş olduğunu bildiği kesinlikle inanır mı? Hayvanlar akıllı mıdır, düşünüp, konuşurlar mı? Zamanın ne olduğuna kim karar verir? Mekan ya da uzam nedir? Hareket nedir? Birlik nedir? Bizi çevreleyen ve bütünüyle açıklanmaz olan tüm bu şeyler nedir? Durmadan sözünü ettiğimiz sağlık, hastalık, hayat, ölüm, iyi, kötü, adalet, günah nedir? Bizde doğrunun ilkeleri var mıdır? İnandığımız ve aksiyomlar ya da ortak mefhumlar diye adlandırdığımız şeyler, tüm insanlarda ortak olduğu için, asli hakikate uygun mudur? Bütünüyle iyi bir Varlık'ın, hakikati bilelim diye bizi yaratıp, bize bu ilkeleri doğru olarak verdiğini yalnız imanla bildiğimize göre, bu ışık olmadan, tesadüf eseri

oluştuklarına göre, bunların kesinlikten yoksun olmadığını kim bilebilir? Ya da bu ilkeleri yalancı ve kötü bir varlık yarattıysa bizi yanlış yönlendirmek için bunları bize yanlış vermiş olmasın? Böylelikle Tanrı ile hakikatin ayrılmaz olduğunu, biri varsa (ya da yoksa), kesinse (ya da değilse), diğerinin de zorunlulukla aynı olacağını gösterir. O halde doğrunun yargıcı olarak kabul ettiğimiz ortak aklın, onu yaratanın yargıcı olabileceğini kim bilir? Dahası, hakikatin ne olduğunu ve onu bilemeden ona sahip olduğumuzdan nasıl emin olabileceğimizi kim bilir? Hatta varlığın ne olduğunu kim bilir? Zira ondan daha genel bir şey bulunmadığı ve açıklamaya kalktığımızda tanımın içinde bu 'varlık/olmak' [Varlık ...dır] sözcüğünün kendisini kullandığımız için tanımlanması imkansızdır. Ve ruhun, bedenin/cismin, zamanın, mekanın, hareketin, hakikatin, iyinin ya da hatta varlığın ne olduğunu yahut ona dair kendi içimizde oluşturduğumuz fikri nasıl açıklayacağımızı bilmediğimize göre, onun tüm insanlarda aynı olduğuna nasıl emin olabiliriz? Sonuçta elimizde ona dair tek alamet neticelerin birbirine benzerliği ama bu da her zaman ilkelerin değişmezliğinin bir işareti değil. Zira bunlar farklı olup yine de aynı neticelere götürseler de herkes bilir ki doğru çoğunlukla yanlıştan çıkartılır.

"Son olarak, bilimleri etraflıca inceler; hem uzam, hareket vs. olarak tanımlamadığı terimlerindeki ve aksiyomlarındaki belirsizliği gösterdiği geometriyi, hem birçok yönden fiziği hem sayısız şekilde tıbbı hem de tarihi, siyaseti, ahlakı, hukuku ve diğerlerini yoklar, öyle ki şimdi, ancak ölünce uyandığımız bir düşte olduğundan daha iyi düşünmediğimize ve bu süre boyunca, doğal uyku sırasında olduğundan daha fazla doğruluk ilkesine sahip olmadığımıza kani oluruz. Böylelikle imandan yoksun aklı öyle güçlü ve acımasızca paylar ki,

onu kendisinin akli olup olmadığı ve hayvanların akıl sahibi olup olmadığı konusunda şüpheye düşürür ya da az veya çok aklı kendisine atfettiği mükemmeliyet mertebesinden indirerek onu inayetle hayvanlarla aynı seviyeye yerleştirir, hem de bilmezden geldiği mevkisi kendisine Yaratıcısı tarafından öğretilinceye kadar bu halden çıkmasına müsaade etmez; eğer homurdanırsa onu, zıt olduğu kadar basit her şeyin aşağısına koymakla tehdit eder ve yine de sadece, ahmakça bir küstahlıkla kendini yüceltmek yerine acziyetini samimi bir mütevazılıkla fark etsin diye ona eyleme kudreti verir."

M. de Saci yeni bir memlekette yaşadığını ve yeni bir dil duyduğunu sanarak, kendi kendine Aziz Augustinus'un sözlerini tekrar eder: "Ey hakikatin Tanrısı! Muhakemenin bu inceliklerini bilenler bu yüzden sana daha hoş mu geliyor?" Bu haldeyken Augustinus'un kendi kendine söylediği gibi, yarattığı dikenler her yanını parçalayan ve orasına burasına batan bu filozofa acır. Uzun bir bekleyişten/tefekkürden sonra nihayet M. Pascal'a şunları söyler: Size minnettarım beyefendi: Eğer uzun süre Montaigne okusaydım, eminim sizinle az önce yaptığımız sohbetteki kadar onu tanıyamazdım. Bu adam, onu sadece sizin onun yazdıklarına dair anlattıklarınızla tanıyalım isterdi mutlaka ve Aziz Augustinus'la birlikte şunları söylerdi muhtemelen: *Ibi me vide, attende.* Bu adamın yetenekli olduğuna kesinlikle inanıyorum ama onun ilkelerine dair çok doğru olarak sunduğunuz mantık silsilesiyle acaba ona sahip olduğundan biraz daha fazlasını mı isnat ettiniz bilemiyorum. Hayatımı şimdiye kadar olduğu gibi geçirdiğimden, sözleri sağlam bir tevazu ve takva zeminine oturuyormuş gibi görünmediği için, eserleri, Aziz Augustinus'un kuralına göre yaptığımız okumalarda esasen aramamız gereken hiçbir şey içermeyen bu yazarı okumanın bana pek salık

verilmediğine hükmedebilirsiniz. Bir zamanların akademisyenler diye adlandırılan bu filozoflarını her şeyi kuşku konusu yaptıkları için affetmeliyiz. Ama Montaigne'in artık Hristiyanlara delilik gibi gelen bir öğretiyi yenileyerek zihni oyalamasının ne gereği vardı? Aziz Augustinus'un bu şahıslar hakkındaki yargısı budur. Zira onu takiben Montaigne hakkında denebilir ki "söylediği her şeyde imanı bir tarafa bırakır, bu yüzden iman sahibi olan bizler de aynı şekilde onun tüm söylediklerini bir tarafa bırakmalıyız." Tanrı'nın büyük bir bağışı olan bu yazarın zihnine kabahat bulmuyorum; ama onu daha iyi kullanabilir ve onu şeytandansa Tanrı'ya feda edebilirdi. Kötüye kullandıktan sonra bir nimete sahip olmak neye yarar? *Quid proderat*, etc.? der kendisi hakkında bu aziz alim Hristiyanlığa dönmeden önce. Kendinizi, bilimin sarhoşluğuna dalmış ama yürekleri hakikatten nasibini alamamış doktorlar diye adlandırılan bu kimselerin üzerine yükselttiğiniz için talihlisiniz beyefendi. Tanrı sizin kalbinize, sizin Montaigne'de bulduklarınızdan başka tatlılıklar ve başka cazibeler koymuş. -Kibirden fazlasıyla haz alarak işlediği günahları affeden Tanrı'ya şükreden Augustinus'un sözleriyle *jucundidate pestifera*'dan, bu tehlikeli hazdan sizi alıkoymuş. Aziz Augustinus bu evrensel kuşkuya öyle inanır ki vakti zamanında o da aynı duygular içindedir; ve sizin Montaigne hakkında söylediğiniz gibi zamanının heretiklerine karşı bu evrensel kuşkuyla mücadele etmiştir. Aziz Augustinus, Manişeist sapkınlığından da yine akademisyenlerin bu aynı kuşkusu sayesinde kurtulmuştur. Tanrı'ya ait olduğu andan itibaren, küfür diye adlandırdığı bu kibri terk etmiştir. Aziz Pavlus'un ne kadar büyük bir bilgelikle bu sözlerin cazibesine kapılıp gitmeyelim diye bizi uyardığını kavrar. Zira bunlarda insanı ele geçiren belli bir tat ve ahenk vardır. Kimileyin

bazı şeyler sırf belagatle söylendiği için onların doğru olduğunu sanırız. Bunlar tehlikeli yiyeceklerdir, der, ama güzel tabaklarda sunulurlar, gelgelelim bu yiyecekler kalbi beslemekten ziyade onu boşaltır, aç bırakırlar. O zaman uyuyan ve uyurken yemek yediğini sanan insanlara benzeriz, bu yiyecekler midelerini yatmadan önceki kadar boş bırakır.

M. de Saci, M. Pascal'a buna benzer pek çok söyledi. Bunun üzerine M. Pascal ona dedi ki eğer kendisine Montaigne'e gayet vakıf olduğu ve onu çok iyi tefsir edebildiği için iltifat ediyorsa, zavallı Montaigne'in aleyhine de olsa, [M. de Saci'nin] Aziz Augustinus'u çok daha iyi anladığını ve tefsir ettiğini hiç iltifatsız söyleyebilirmiş. Onun az önce kendisine tasvir ettiği her şeyin sağlamlığıyla ne kadar iyi yetişmiş olduğunu müşahede etti, bununla birlikte, hâlâ yazarıyla dopdolu olduğundan kendini tutmayarak şunları söyledi.

"İtiraf edeyim ki, beyefendi, bu yazarda, kendi silahlarıyla öyle yenilmezce yaralanmış, afallamış kibirli bir akıl gördüğümde neşelenmeden edemiyorum ve insanın insana karşı bu denli kanlı başkaldırması, onu, [kendi zayıf aklının] düsturlarıyla kendini yücelttiği Tanrı'yla yoldaşlıktan hayvanların doğası derekesine düşürür. Tüm kalbimle böyle büyük bir intikamın vekilini severdim, eğer o, iman yoluyla Kilise'nin müridi olarak, bu kadar faydalı bir şekilde gururlarını kırdığı insanların yeni cürümler işlemek suretiyle, onları bilmekten bile aciz olduklarına inandırdığı bu cürümlerden ibret almalarını sağlayabilecek tek kişiyi öfkelendirmemeye sevk ederek ahlakın kurallarını izleseydi.

"Ama o tam tersine bu şekilde kafir gibi hareket eder. İman dışında, der, her şeyin belirsizlik içinde olduğu bu ilkeye dayanarak ve huzura erdiren hiçbir ilerleme olmaksızın doğru ve iyiyi arayan ne kadar çok insan ol-

duğunu göz önünde tutarak şu sonuca varır; bunlarla ilgilenmeyi başkalarına bırakmak ve derinliklerine dalıp kaybolurum korkusuyla konuların üzerinden fazla kafa yormadan şöyle bir geçerek yine de dingin kalmak ve doğru ile iyiyi çok üzerlerinde durmadan ilk görünüşlerine göre kabul etmek gerekir, çünkü bunlar sağlam ve katı olmaktan o kadar uzaktır ki şöyle azıcık kavramaya kalksak, parmaklarımızın arasından kayıp ellerimizi boş bırakırlar. İşte bu yüzden duyuların uygunluğunu ve ortak mefhumları takip eder, çünkü onları yalanlamak, yadsımak için kendine aykırı davranması gerekecektir ve çünkü doğrunun nerede bulunduğundan bihaber olduğundan onu elde edip etmeyeceğini bilmeyecektir. Böylece acıdan ve ölümden kaçar, çünkü içgüdüsü onu buna iter, oysa aynı sebeple direnmek istemeyecektir ama buradan hareketle bunların gerçek kötülükler olduğu sonucuna da varamaz, çünkü doğa tersini göstese de haz verdiği halde kötü oldukları söylenen hisler olduğunu görünce bu doğal korkma duygularına fazla güvenmez. Bu bakımdan, tutumunda ölçüsüz bir taraf yoktur, diğer insanlar gibi hareket eder ve onların, hakiki iyiyi izledikleri şeklindeki budalaca düşünce içinde tüm yaptıklarını, başka bir ilkeyle o da yapar; öyle ki bu ilkeye göre [doğruya benzeyen] ihtimaller iki yönden de eşit olduğundan, onu yön veren dengeleyiciler, örnek ve uygunluktur.

"Bu yüzden ülkesinin adetlerini izler çünkü töre onu sürükler: Atına filozof olmayan biri gibi biner çünkü ona maruz kalır/katlanır, ama bunun hakkı olduğuna da inanmaz, zira tam tersine bu hayvanın onu kullanma hakkı olup olmadığını bilmez. Bazı kötülüklerden kaçınmak için kendine zor uygular; hatta düzensizliklerin ardından gelen ceza/zahmet yüzünden evliliğe sadakati korur; ama girdiği zahmet kaçındığını aşsa da rahatı

bozulmaz, zira eyleminin kuralı her şeyde uygunluk/kolaylık ve dinginliktir. O yüzden insanlardan uzak, acılı ve gergin bir duruşta, sert bir çehre, hiddetli bir bakış, diken diken saçlar, kırışık ve terli alınla resmedilen bu Stoacı erdemi tümden reddeder; kasvetli bir sessizlikte, bir kayalığın tepesinde tek başına, çocukları korkutmaya uygun bir hayalet ve daimi bir gayretle yaptığı tek şey asla erişemediği sükûneti aramaktır. Onun erdemiyse naif, tanıdık, keyifli, oyunbaz ve adeta delişmendir; kendisini ne cezbediyorsa onun peşinden gider; onca meşakkatle mutluluğu arayan insanlara, onun sadece kendi dinlendiği yerde bulunduğunu ve cahillikle meraksızlığın, bizzat kendisinin dediği gibi, aklı başında bir kafa için iki yumuşak yastık olduğunu gösterdiği, dingin bir aylaklığın sinesinde uyuşuk uyuşuk yatarak iyi ya da kötü tesadüfleri umursamazca şakaya alır.

"Sizden şunu saklamam mümkün değil, beyefendi, bu yazarı okurken ve onu Epiktetos'la karşılaştırırken, bunların kuşkusuz dünyanın en ünlü ve akla tek uygun iki mezhebinin en büyük iki savunucusu olduğunu keşfettim, çünkü sadece şu iki yoldan birini izleyebiliriz: ya Tanrı vardır ve dolayısıyla en üstün iyiyi ona yerleştiririz ya da Tanrı'nın olduğu kesin değildir, öyleyse gerçek iyi de kesinlikten yoksundur, çünkü ona kadir değildir.

"Bu farklı muhakemelerde, tanımaya çalıştıkları hakiki bilgelikle belli bir uyuma nasıl ulaştıklarını ayırt etmekten aşırı keyif aldım. Zira doğada, Tanrı'yı tüm eserlerinde tasvir etme arzusunu gözlemlemek -ki bu eserlerde onun bazı izlerini görürüz, çünkü bunlar onun suretidir- hoşa gidiyorsa da, benim bu incelemede yapmayı denediğim gibi, onların, zihinlerin ürünlerinde, asıl erdemi -ondan kaçınarak bile olsa- taklit etmek için gösterdikleri çabaları hesaba katmak ve hangi bakım-

dan ona ulaştıklarını ve ne bakımdan onun yolundan çıktıklarını fark etmek çok daha doğrudur!

"Doğrusu, beyefendi, az önce Hıristiyanların bu felsefi incelemelerden ne kadar az fayda sağlayacağını bana hayranlık verici biçimde gösterdiniz. Bununla birlikte müsaade ederseniz, size konuya dair daha öte düşüncemi söylemekten geri durmayacağım, tabii sizden gelmeyecek tüm ışığı reddetmeye hazır olarak. Böylece ya talih eseri hakikatle karşılaşma ya da onu sizden kesinlik ile alma avantajım olacak. Bana öyle geliyor ki bu iki mezhebin hatalarının kaynağı, insanın şimdiki halinin yaratıldığı durumdakinden farklı olduğunu bilememiş olmak, öyle ki biri insanın ilk büyüklüğüne dair bir şeyler ayrımsarken yozlaşmışlığından bihaber olduğu için doğayı sıhhatli ve bir onarıcıya ihtiyaç duymuyor olarak ele almıştır, bu da onu kibrin zirvesine taşımıştır. Halbuki diğeri, şu anki sefaleti hissedip başlangıçtaki saygınlıktan bihaber olduğundan, doğaya zorunlu biçimde hastalıklı ve onarılamaz diye muamele etmiş, bu ise onu hakiki iyiye ulaşma konusunda umutsuzluğa ve dolayısıyla da aşırı bir umursamazlık ve gevşekliğe itmiştir. Böylece tüm hakikati görebilmek için birlikte tanınması gereken bu iki hal, ayrı ayrı tanındığında, kaçınılmaz olarak şu iki kötülükten birine götürür: kendini beğenmişlik ve tembellik. İnayetten önce istisnasız tüm insanlar bu iki kötülüğe bulanmıştır, çünkü gevşeklik dolayısıyla bozukluklarında devam edemeseler de bu durumdan aşırı gururla çıkarlar, o yüzden az önce bana Aziz Augustinus hakkında söylediklerinizi doğru ve bence büyük bir kapsamı var. Zira gerçekten de onlara pek çok şekilde hürmet gösteriliyor.

"O halde bu tam aydınlatmayan ışıktan vuku bulan şu ki biri, insanın ödevlerini bilip zayıflığından bihaber olduğu için beğenmişlik içinde kaybolur; diğeriyse zafiye-

ti bilip görevleri bilmediğinden, tembelliğe yuvarlanır; buradan hareketle görünen şudur: madem biri hakikate diğeri hataya götürüyor, onların ittifakından mükemmel bir ahlak oluşturulabilirdi. Fakat, bu barışın yerine, bunların bir araya gelmesinden ancak bir savaş ve genel yıkım doğar. Zira biri kesinliği, diğeriyse kuşkuyu tesis eder, biri insanın büyüklüğünü, diğeriyse zayıflığını öne sürer, böylece birbirlerinin doğruluklarını olduğu gibi yanlışlıklarını da mahvederler. Öyle ki ne kusurları yüzünden tek başlarına baki kalabilirler ne de zıtlıkları yüzünden birleşebilirler ve böylece İncil'in hakikatine yer açmak üzere birbirlerini kırar ve yok ederler. Tamamıyla ilahi bir sanatla tezatları uyuma sokan, doğru olan her şeyi bir araya getirip yanlış olan her şeyi defeden odur, böylelikle onlardan, insani öğretilerde uyuşmaz olan karşıtlıkları ahenge kavuşturan, hakikaten göksel bir bilgelik oluşturur. Bunun sebebine gelince, dünyanın bu bilgeleri zıtları aynı özneye yerleştirirler; zira biri büyüklüğü doğaya atfederken, diğeri zayıflığı bu aynı doğaya yükler, bu da hayatını sürdüremez; halbuki iman bize onları farklı öznelere koymayı öğretir. Hastalıklı ne varsa doğaya aittir, güçlü olan her şey ise inayete. İşte yalnız Tanrı'nın öğretebileceği ve yalnız onun yaratabileceği bu şaşırtıcı ve yeni birleşme, sadece bir İnsan-Tanrı'daki iki doğanın kelimelerle ifade edilemez birliğinin imgesi ve etkisidir yalnızca.

"Beni affedin, Beyefendi, dedi M. Pascal, M. de Saci'ye, önünüzde böyle teolojiye daldığım için, oysa benim tek konum olan felsefede kalmalıydım, ama konu fark ettirmeden beni oraya götürdü ve hangi hakikat ele alınıyorsa alınsın oraya girmemek zordur, çünkü o tüm hakikatlerin merkezidir; bu, burada mükemmelen görünür zira bu görüşlerde bulunan tüm hakikatleri çok aşikar biçimde kapsar. Bundan ötürü içlerinden her-

hangi birinin onu izlemeyi nasıl reddedebileceğini anlamıyorum. Zira eğer insanın büyüklüğü düşüncesiyle doluysalar, bir Tanrı'nın ölümüne yaraşır bedelden başka bir şey olmayan, İncil'in vaatlerine teslim olmamayı hayal etmişler midir? Ve eğer doğanın zafiyetini görmekten zevk aldılarsa, fikirleri, aynı ölümün deva olduğu günahın gerçek güçsüzlüğüne dair fikirlere denk değildir. Böylece herkes orada onların arzu ettiğinden fazlasını bulur ve harikulade olan, sonsuzca aşağı bir derecede bağdaşamayan onların kendilerini orada birleşmiş bulmalarıdır."

M. de Saci, meseleleri tefsir etmeyi ne kadar iyi bildiğini görmekten şaşkınlığa düştüğünü M. Pascal'a şahadet etmekten kendini alamamıştır fakat aynı zamanda herkesin bu okumalardan bu kadar bilgece ve üstün düşünceler çıkaracak sırrı olmadığına da teslim eder. Ona, en büyük zehirleri ustalıkla hazırlayarak en etkili ilaçları elde etmeyi bilen şu mahir hekimlere benzediğini söyler. Az önce söylediklerinden açıkça gördüğü üzere, bu okumaların onun için faydalı olduğunu, ama kafası biraz ağır işleyen pek çok insan için yarar getireceğini sanmadığını da ekler; söz konusu kimseler bu yazarları okumak ve onlar hakkında yargıda bulunmak için yeterli seviyeye sahip değildir ve Babalardan birinin söylediği gibi, *aurum ex stercore**, gübrenin içinden incileri çıkarmayı bilemezler. Bu filozoflar hakkında bu söz daha iyi söylenebilir; bunların gübresi, siyah dumanı yüzünden, onları okuyan kişilerin sallantılı imanını karartabilir. İşte bu yüzden, bu filozoflara dalıp kendilerini kaybederler ve Kutsal Kitabın diliyle söylersek tıpkı bu filozoflar gibi iblislere av, kurtçuklara yem olurlar korkusuyla, bu kişilere hep kendilerini umursamazca bu

* Bokun, çöpün içinde çıkan altın; *aurum in stercore quacrere:* bokun içinde altın aramak.

okumalara vermemelerini öğütlenmiş. Bu okumaların faydasına ilişkin, der M. Pascal, size basitçe kendi düşüncemi söyleyeceğim. Ben Epiktetos'ta, huzuru dışsal şeylerde arayan kişilerin rahatını bozan ve onları tam birer köle ve acınası körler olduklarını kabul etmeye zorlayan benzersiz bir sanat buluyorum; kendilerini kayıtsız şartsız yalnız Tanrı'ya adamazlarsa şayet, kaçtıkları hatadan ve acıdan başka bir şey bulmaları mümkün değil. Montaigne, iman dışında, hakiki bir adaletle ve doğrulukla övünen kişilerin kibrini kırmakta, kendi görüşlerine sımsıkı yapışanların ve bilimlerde sarsılmaz hakikatleri bulduklarına inananların gözünü açmakta ve aklı nasıl ışıksız kaldığına ve yoldan çıkıp durduğuna ikna etmekte eşsizdir; onun ilkeleri doğru kullanıldığında, gizemlerde iticilik veya tutarsızlık bulmak için baştan çıkarılmak zordur, zira zihin onun tarafından öyle ezilmiştir ki Tanrı'nın İsa'da vücut bulmasının ya da İsa'nın etinin ve kanının ekmeğe ve şaraba dönüşmesi gizeminin mümkün olup olmadığını konusunda yargıda bulunmak istemekten çok uzaktır; ki insanların ekserisi sık sık tartışır bunları.

"Ama Epiktetos tembellikle savaşsa da, kibre götürür, öyle ki imandan gelmeyen en mükemmel adaletin yozlaşmışlığına kani olmayanlar için zararlı olabilir. Montaigne de küfre ve erdemsizliklere meyli olanlar için kesinlikle tehlikelidir. Bu yüzden bu okumalar, büyük ihtimamla, sakınımla ve bunları kendilerine tavsiye ettiğimiz kişilerin koşuluna, yatkınlığına ve adetlerine saygıyla yürütülmelidir. Yalnız bana öyle geliyor ki onları bir araya getirdiğimizde fena başarı sağlamazlar, çünkü biri diğerinin kötülüğüne karşı koyar, erdemli kılmazlar belki ama kötülükleri de bozarlar; zira ruh karşıtların hücumu altında bulur kendini, öyle ki biri kibri kovarken diğeri tembelliği def eder, böylece ne bu kötülük-

lerde dinginlik bulabilir ne de hepsinden kaçınmayı becerebilir."

Neticede güzel akıl sahibi bu iki zat bu filozofların okunması konusunda hemfikir oldular ve biraz farklı yollardan ulaşsalar da aynı gayede buluştular. M. de Saci buna Hıristiyanlığın ışıklı bakışıyla bir çırpıda varırken, M. Pascal bu filozofların ilkelerine bağlı kalıp ancak pek çok kere dolambaçlı yollara saptıktan sonra erişti.

M. de Saci ve bütün Port-Royal-des-Champs, M. Pascal ile konuşmanın ve onu görmenin sebep olduğu neşeyle doldu ve pek az örneği bulunan bir rahmetle, kendiliğinden bu kadar yüksek bir kafayı böyle derinden boyun eğdiren inayetin ondaki kadiri mutlak gücü karşısında hayranlık duydular, vs.

Seçkinlerin* Hali Hakkında Üç Söylev**
(1670)

Birinci Söylev

"Ne halde olduğunuzun hakiki bilgisine ermek için, onu şu imgeyle düşünün."

Fırtına bir adamı meçhul bir adaya atmıştır, bu adanın sakinleri kaybolmuş krallarını bulmak için ne yapacağını şaşırmıştır. Hem yüzü hem de fiziğiyle bu kayıp krala pek benzeyen bu adamı kralları sanırlar, adada yaşayan tüm halk da onu bu şekilde kabul eder. İlk başta adam nasıl davranacağını bilemez ama sonunda iyi talihine razı gelmeye karar verir. Kendisine gösterilen saygıyı kabul buyurur ve kendisine kral gibi muamele edilmesine izin verir.

Gelgelelim kendi doğal halini unutamadığından, bu saygıyı görürken aynı zamanda bu halkın aradığı kral olmadığının ve bu krallığın kendisine ait olmadığının da farkındadır. Böylece aklında ikili bir düşünce vardır,

---

* Başlıkta geçen *les grands* tabiri üst toplumsal sınıfları, soylu doğanları, dolayısıyla başkalarında saygı uyandıranları belirtir. Metin ilerledikçe Pascal, birini seçkin kılan, yani saygıya ya da hürmete layık iki tür nitelik ayırt eder: Yerleşik insani müesseselerin sonucu olan nitelikler ve doğal olan nitelikler.

** Bu metin şahsen Pascal tarafından yazılmamış olup, ünlü Cizvit Nicole'ün (1625-1695) Pascal'ın vefatından on sene sonra, 1660 civarı konu üzerine sohbetlerine dair anlattıklarıdır.

biriyle kral olarak hareket eder, diğeriyle hakiki halini kabul eder; onu şu an olduğu yere getiren sadece tesadüftür. İkinci düşünceyi saklar ve ilkini açığa vurur. Halkla ilişkilenirken ilk düşüncesi hakimdir, kendisiyle ilişkisinde ise ikincisi.*

Kendinizi sahibi olduğunuz zenginliğin efendisi olarak bulmanızda tesadüfün payının bu adamın kendini kral olarak bulmasındakinden daha az olduğunu sanmayın. Kendiliğinizden ya da doğanız gereği buna hiçbir hakkınız yoktur, tıpkı onun krallığa bu sebeplerle hakkının olmaması gibi. Bırakın kendinizi bir dükün oğlu olarak bulmayı**, dünyada olmanız dahi sonsuz tesadüflerin eseridir. Doğumunuz bir evliliğe bağlıdır, hatta atalarınızın hepsinin evliliğine. Peki bu evlilikler neye bağlıdır? Rastlantıyla yapılan bir ziyarete, havadan bir konuşmaya, öngörülmedik bin türlü vesileye.

Elinizde tuttuğunuz zenginlikleri atalarınızdan aldığınızı söylüyorsunuz; ama atalarınız bunları bin rastlantıyla edinip bin rastlantıyla muhafaza etmedi mi? Siz de bu mal mülkün atalarınızdan size bazı doğal yasalar yoluyla geçtiğini mi düşünüyorsunuz? Yo, bu doğru değil. Bu düzen sadece, belki iyi sebepleri olan yasa koyucuların iradesiyle kuruldu ama bu sebeplerden hiçbiri sizin bu şeyler üzerinde sahip olduğunuz doğal bir haktan çıkarılmış değildir. Eğer yasa koyucuların canları istese ve bu malların, ömürleri boyunca babaların mülkiyetinde kaldıktan sonra vefatlarının ardından kamuya döneceği şekilde bir düzen kurulsaydı şikayet edecek bir şe-

---

* Bkz. Karl Marx, *Kapital*, cilt 1, 1, 3, dipnot 23 [çev. Mehmet Selik-Nail Satlıgan, 2011, s. 69]. "Örneğin, şu kişi, sadece, başkaları ona tâbi olarak hareket ettikleri için kraldır. O başkaları ise, tersine, o kişi kral olduğu için ona bağlı [tebaa] olduklarına inanır."

** Genelde bu söylevlerin Luynes Dükü'nün en büyük oğluna hitap ettiği düşünülür.

yiniz olmazdı. Öyleyse malınıza mülkünüze sahip olmanızı sağlayan unvan doğal bir unvan olmayıp sadece insani bir müessesedir. Yasaları yapanların sizi fakir kıldığı başka bir durum hayal edebiliriz. Sizi tüm bu mal mülkün sahibi kılan, sizden yana yasaların kaprisiyle sizi bu dünyaya getiren tesadüfler zincirinden başka bir şey değildir.

Bunların size yasal olarak ait olmadığını ve bir başkasının bunları sizin elinizden almaya müsaadesi olduğunu söylemek istemiyorum, zira mülkün hakimi olan Tanrı toplumların bunları paylaşmak için yasalar yapmasına izin vermiştir; ve bu yasalar bir kez tesis edildi mi, bunları ihlal etmek doğru değildir. Krallığına sadece halkın hatası sonucu sahip olan bu adamdan sizi biraz ayıran şey işte budur; çünkü Tanrı bu sahipliğe izin vermeyecek ve onu bundan vazgeçmeye zorlayacakken, sizinkine müsaade eder. Ama onunla sizin aranızda tamamen ortak olan şey, onlar karşısında sahip olduğunuz bu hakkın, tıpkı o adam gibi, sizde bulunan ve sizi ona layık kılan bir niteliğe ya da meziyete dayanmamasıdır. Ruhunuz ve bedeniniz kendi başlarına bir kayıkçı ya da bir dük olma durumuna kayıtsızdır. Onları bir halden ziyade diğerine bağlayan hiçbir doğal bağ yoktur.

Peki bundan ne çıkar? Bahsettiğimiz bu adam gibi, sizin de ikili bir düşünceniz olmalıdır ve dışarıdan, insanlara mevkinize göre davransanız da, saklı ama daha sahih bir düşünce uyarınca, doğal olarak onlardan üstün hiçbir şeyiniz olmadığını teslim etmelisiniz. Aleni [kamusal] düşünce sizi sıradan insanların üstüne çıkarsa da diğeri sizi alçakgönüllü olmaya iter ve tüm diğer insanlarla tam bir eşitlik içinde tutar, çünkü bu sizin doğal halinizdir.

Size hayran olan halk belki bu sırrı bilmiyordur. Soy-

luluğun gerçek bir seçkinlik olduğuna inanıyor ve neredeyse Seçkinlerin diğerlerinden başka bir doğada olduklarını düşünüyordur. Bu hatayı onlara ifşa etmeyin dilerseniz ama bu üstünlüğü arsızca istismar da etmeyin ve varlığınızın başkalarınınkinden daha üstün olduğuna inanarak kendinizi kandırmayın.

Halkın hatasıyla kral olan bu adam kendi doğal halini öyle bir unutsa ki bu krallığın kendi hakkı olduğunu, ona layık olduğunu ve kendisine hak itibarıyla ait olduğunu hayal etse onun hakkında ne derdiniz? Budalalığına ve deliliğine şaşardınız. Ama kendi doğal hallerini tuhaf biçimde unutarak yaşayan seçkin insanlar daha az mı budala?

Ne kadar önemli bir içgörü! Zira Seçkinlerin tüm taşkınlıkları, tüm şiddetleri ve tüm kendini beğenmişlikleri ne olduklarını bilmemelerinden ileri gelir. İçlerinden kendilerini bütün insanlarla eşit gören ve kendilerinde, Tanrı'nın onları diğerlerinde üstün kılan şu küçük avantajlara değer hiçbir şey olmadığına kani olanlar için diğer insanlara küstahça davranmak zordur.

Bunun için insanın kendini unutması ve onlar üzerinde bazı gerçek faziletlere sahip olduğuna inanması gerekir. Bu yanılsama neyden oluşur sizi göstermeye çalışacağım.

İkinci Söylev

Hakkınız olmayanı insanlardan istemeye kalkmayasınız diye size neyin borçlu olunduğunu bilmeniz iyidir, Beyefendi, zira bu gözle görülür bir adaletsizlik olmasına rağmen sizin halinizde [statünüzde] olanlar arasında pek yaygındır çünkü onun doğasını bilmezler.

Dünyada iki tür seçkinlik vardır: müesses seçkinlikler ve doğa seçkinlikler. Müesses seçkinlikler, haklı olarak bazı halleri [toplumsal konumları] şereflendirmek ve

bunları belli itibarlarla ilişkilendirmek zorunda olduklarına inanmış insanların iradesine bağlıdır. Saygınlık ve soyluluk bu türdendir. Bir ülkede soylular onurlandırılırken, başka bir ülkede avama hürmet edilir, birinde yaşça büyüklere, bir diğerinde daha gençlere saygı gösterilir. Bunun sebebi nedir? Çünkü bu, insanların gönlünü hoş etmiştir. Bu nizamın kurulmasından önce durum bir fark yaratmazken, sonrasında doğru/adil hale gelir, çünkü onu bozmak doğru değildir.

Doğal seçkinlikler insanların kaprislerinden bağımsızdır, çünkü bunlar ruhun ya da bedenin, birini ya da diğerini daha hürmete layık kılan gerçek ve fiili niteliklerinden oluşur, örneğin bilimler, zihnin parlaklığı, erdem, sağlık, kuvvet gibi.

Bu seçkinliklerden birine ya da diğerine bir şeyler borçluyuzdur, ama bunlar farklı doğalarda olduklarından, onlara göstermemiz gereken saygılar da farklı farklıdır. Müesses seçkinliklere müesses saygıları borçluyuzdur; yani akla uygun olarak, bazı zahiri seremonileri ama bu seremonilere, bu düzenin adaletini içten tanımanın eşlik etmesi gerekir fakat bunlar, böyle onurlandırdığımız insanlarda bazı gerçek nitelikler tasavvur etmemize sebep olmazlar. Krallarla konuşurken diz çökmek gerekir; prenslerin meclisinde ayakta durmak gerekir. Onlara karşı bu görevleri yerine getirmemek aklı kıtlık ve ruhsal bayağılıktır.

Fakat hürmetten ibaret olan doğal saygı gösterilerine gelince, bunları doğal seçkinliklere borçluyuzdur; tam tersine, bu doğal seçkinliklere karşıt nitelikler için ise hor görü ve tiksinme göstermek ödevimizdir. Dük olduğunuz için size hürmet etmem zaruri değildir ama sizi selamlamak zorundayımdır. Eğer dük ve dürüst bir insansanız, bu niteliklerden her birine borçlu olduğum şeyi sunarım. Ne düklük niteliğinizin layık olduğu se-

remonileri sizden esirgerim ne de dürüst bir insan olmanın hak ettiği hürmeti. Ancak, dürüst bir insan olmadan dük olsaydınız da size yine hakkınız verirdim, zira insanların düzeninin doğumunuza bağladığı zahiri görevleri size karşı yerine getirirken, karşınızda zihinsel bayağılığınızın hak ettiği içsel küçümsemeyi duymaktan da geri kalmam.

İşte ödevlerin adaleti bundan ibarettir. Adaletsizlik ise doğal saygıları müesses seçkinliklere bağlamak ya da doğal seçkinlikler için müesses saygılar talep etmekten oluşur. Bay. N. benden daha büyük bir geometrici, bu niteliği dolayısıyla önüme mi geçmek istiyor? Ona bu konuda hiçbir şey anlamadığını söylerim. Geometri alanında kabiliyetli olmak doğal bir seçkinliktir, hürmet görme hakkı talep eder, oysa insanlar onu hiçbir dışsal hakla, üstünlükle ilişkilendirmemişlerdir. O yüzden onun önüne geçerim ama geometrici niteliğiyle onu kendimden daha çok sayarım. Aynı şekilde, şayet siz, dük ve eş olarak, huzurunuzda örtünmemiş olarak durmamla yetinmeyip bir de size hürmet göstermemi isteseydiniz, sizden hürmetime layık niteliklerinizi göstermenizi rica ederdim. Bunu yapsaydınız, hürmeti görürdünüz ve adaletle sizden bunu esirgeyemezdim; ama bu nitelikleri gösteremeseydiniz, benden bunu istemeniz adalete sığmazdı ve dünyanın en büyük prensi olsanız bile şüphesiz benden o hürmeti görmeyi başaramazdınız.

Üçüncü Söylev

Size hakiki halinizi tanıtmak istiyorum, Beyefendi, zira sınıfınızdan insanların dünyada hiç bilmediği şey bu. Büyük bir efendi olmak size göre nedir? İnsanların şehvetinin pek çok nesnesinin hakimi olmak ve böylece birçoklarının ihtiyaçlarını ve arzularını tatmin edebilmek.

Onları sizin huzurunuza en çok çeken ve size boyun eğmelerine sebep olan şey, bu ihtiyaçlar ve arzulardır; bu olmadan size sadece bakmakla kalmazlar, size sundukları hizmetler ve gösterdikleri saygı yüzünden, arzu ettikleri ve sizin sahip olduğunuz gördükleri bu mal mülkten bir bölümünü elinizden almayı umut ederler.

Tanrı'nın etrafı iyiliksever, merhamet sahibi insanlarla çevrilidir, bunlar Ondan Onun kudreti dahilinde olan merhametin ve iyilikseverliğin nimetlerinden talep ederler, böylece O gerçek anlamıyla merhametin ve iyilikseverliğin kralıdır.

Sizin de etrafınızda aynı şekilde az sayıda insan var, onlara kendi tarzınızda hükmediyorsunuz. Bu insanlar şehvetle dolu. Sizden şehvetin nimetlerini talep ediyorlar. Onları size bağlayan şehvet. O halde siz aslında bir şehvet kralısınız, krallığınızın hudutları çok uzaklara uzanmıyor ama bu bakımdan yeryüzünün en büyük krallarına denksiniz. Onlar da sizin gibi şehvetin kralları. Onlara gücünü veren şehvet, yani insanların tamahının arzuladığı şeylere sahip olmak.

Ama doğal halinizi bilerek, onun size verdiği imkanları kullanın ve sizi kral yapan yoldan başka yollarla saltanat sürmeye kalkmayın. Tüm bu insanları size tebaa kılan, sizin kuvvetiniz ve doğal gücünüz değil. O yüzden onlara ne kuvvet kullanarak tahakküm edin ne de sertlikle muamele edin. Doğru arzularını doyurun, ihtiyaçlarını giderin, hayırhah olmaktan zevk alın, onları elinizden geldiğince ilerletin, o zaman gerçek bir şehvet kralı gibi hareket etmiş olacaksınız.

Size söylediklerim çok öteye gitmiyor; ve eğer o noktada kalırsanız kendinizi kaybetmeniz kaçınılmaz, ama en azından dürüst bir adam olarak kaybedersiniz kendinizi. Öyle insanlar vardır, açgözlülükten, gaddarlıktan, sefahatten, şiddetten, taşkınlıklardan, küfürden

kendilerine öyle aptalca cehennem azabı çektirirler ki! Sizin için açtığım yol kuşkusuz daha dürüsttür; ama aslında kendini lanetlemek her zaman büyük bir deliliktir. Bu yüzden orada kalmamanız, söylediklerimden daha ileri gitmeniz gerekir. Şehveti ve onun krallığını hakir görmek ve tüm tebaalarının sadece merhameti ve iyilikseverliğin nimetlerini arzu ettiği bir merhamet ve iyilikseverlik krallığına can atmak gerekir. Benden başka insanlar size bunun yolunu anlatacaktır; benim için, sizi, sizin mertebenizdeki pek çoklarının, bu halin gerçek mahiyetini bilmedikleri için yuvarlandıkları bu kaba yaşamın yolundan çevirmek kafi.

Sevgi Tutkuları Üzerine Söylev
(1652-1653)

İnsan düşünmek için doğmuştur; bundan ötürü düşünmeksizin bir an olamaz, ama hep sürdürebilseydi onu mutlu kılacak saf düşünceler onu yorar ve ezer. Bu, kendini uyduramadığı tek bir yaşamdır; ona hareket, heyecan ve eylem gerekir; yani bazen, çok canlı ve derin kaynaklarını kalbinde hissettiği tutkular tarafından tahrik edilmesi zorunludur.

İnsana en uygun ve diğer birçok tutkuyu da kapsayan tutkular sevgi ve ihtirastır. Bunların birbiriyle pek bağlantısı yoktur ama çoğunlukla onları kaynaştırırız ama bu tutkular karşılıklı olarak birbirini yok etmese de zayıflatır.

Zihnimizin ne kadar şümullü olursa olsun, kapasitemiz sadece bir büyük tutkuyu kaldırır; işte bu yüzden sevgi ile ihtiras bir arada bulunduğunda, içlerinden sadece biri var olsaydı olacaklarının ancak yarısı kadar büyüktürler. Yaş bu iki tutkunun ne başlangıcını belirler ne de sonunu; ilk yıllarınızdan itibaren doğarlar ve çoğunlukla mezara kadar varlıklarını sürdürürler. Bununla birlikte, çok ateş gerektirdiklerinden, gençler bunlara daha uygundur ve yıllar geçtikçe sanki şiddetleri azalır; fakat bu oldukça nadirdir.

İnsan yaşamı zavallıca kısadır. Onu dünyaya ilk adım atışımızdan itibaren saymaya başlarız; bana kalsa ben

hayatı aklın doğuşuyla birlikte ve aklın bizi sarsmaya başlamasından itibaren hesaplardım ki bu genelde yirmi yaşından önce pek olmaz.

Bu zamandan önce çocuğuzdur; ve bir çocuk bir insan değildir.

Sevgiyle başlayıp ihtirasla sona eren ne mutlu yaşamdır! Eğer içlerinden birini seçmek zorunda olsaydım, alacağım bu olurdu. Sıcaklığımız olduğu sürece, cana yakınızdır; ama bu ateş söner, kaybolur. O zaman ihtiras için ne güzel, ne soylu bir yer kalır! Fırtınalı yaşam büyük zihinlere hoş gelir, ama vasat olanlar böyle bir hayatta hiç zevk bulamaz. Onlar her yerde makinedir. Bu yüzden sevgi ve ihtiras yaşamı başlatıp bitirdiğinde, insan doğasının muktedir olduğu en bahtiyar haldeyizdir.

Akıl/zihin ne kadar fazlaysa tutkular da o kadar büyüktür, çünkü tutkular, beden de bunlara sebep olsa bile, salt zihne ait duygular ve düşüncelerden başka bir şey değildir, bu yüzden artık zihnin kendisinden başka bir şey olmadıkları ve onun tüm kapasitesini doldurdukları barizdir. Burada yalnızca ateşli tutkulardan bahsediyorum, zira diğerleri çoğunlukla birlikte bulunurlar, birbirleriyle karışmışlardır ve çok rahatsızlık verici bir karışıklığa sebep olurlar; ama bu zihin sahibi insanlarda asla vuku bulmaz. Büyük bir ruhta her şey büyüktür.

Sevmek gerekli mi diye soruluyor. Bunun sorulmaması lazım, onu hissetmek zorundayız. Bu konuda düşünüp taşınmayız, ona sürükleniriz, ve onu sorguladığımızda yanılmaktan zevk alırız.

Zihnin netliği aynı zamanda tutkunun da netliğine neden olur; bu yüzden büyük ve net bir zihin şevkle sever, sevdiğini seçik olarak görür.

İki tür zihin vardır, biri geometriktir, diğerini ise ince-

likli diye adlandırabiliriz. İlki görüşlerinde ağır, katı ve eğilmezdir; ama ikincisi öyle bir düşünce esnekliğine sahiptir ki sevdiğinin hoşa giden çeşitli kısımlarına, niteliklerine hep birden yönelir. Gözlerden kalbe kadar gider; dış görünüşten, edadan içerde olup bitenleri anlar. İki zihne aynı anda sahip olunduğunda, sevgi ne büyük zevk verir! Zira o zaman hem zihinsel güce hem de zihinsel esnekliğe sahip oluruz ki bu iki kişinin muhabbeti için çok gereklidir.

Kalplerimiz de sevgiye yatkınlıkla doğar, bu huy [karakter] zihin kusursuzlaştıkça gelişir ve bizi, ne olduğu söylenmediği halde bize güzel görüneni sevmeye sevk eder. Bundan sonra dünyada sadece sevmek için bulunduğunuzdan kim şüphe edebilir? Nitekim, boşuna saklıyoruz, hep severiz. Sevgiden ayrı düşmüşüz gibi görünen şeylerde bile, gizlice ve içten içe bulunur, sevgi olmadan insanın bir an yaşaması mümkün değildir.

İnsan kendinde yaşamaktan hoşlanmaz; yine de sever: O halde seveceği şeyi başka yerde araması gerekir. Onu ancak güzellikle bulabilir; ama değil mi ki kendisi Tanrı'nın yarattığı en güzel mahluktur, dışarda aradığı bu güzelliğin suretini kendinden bulmalıdır. Herkes kendi içinde sevginin ilk ışınlarını fark eder; ve dışarıda olan ona uyuyor mu ondan uzaklaşıyor mu fark etmemize göre, her şey üzerine güzel ve çirkin fikirlerini oluştururuz. Bununla birlikte, insan kendinden çıkarken yarattığı büyük boşluğu doldurmak için bir şeyler arasa da her türden nesneyle tatmin olamaz. Yüreği çok engindir; hiç olmazsa bunun ona benzeyen bir şey olması ve olabildiğince ona yaklaşması gerekir. İşte bu yüzden insanı memnun edecek güzellik sadece uygunluktan değil aynı zamanda benzerlikten oluşur. Onu kısıtlar ve cinsiyet farklılığına hapseder.

Doğa bu hakikati ruhlarınıza öyle nakşetmiştir ki bu-

nu tümüyle hazır buluruz, ne bir sanat gerekir ne de çalışma; hatta sanki kalplerimizde doldurulacak bir yer vardır da böylece gerçekten dolar. Ama bunu ifade ettiğimizden daha iyi hissederiz. Bunu görmeyenler, sadece, düşüncelerini nasıl karıştıracaklarını ve hor göreceklerini bilenlerdir.

Bu genel güzellik fikri ruhlarımızın derinine silinmez harflerle kazınmış olsa da bireysel yaşayışta büyük farklılıklara elverişli olmaktan geri kalmaz; ama sadece hoşumuza giden şeylere nasıl baktığımızda. Zira güzelliği yalnız başına istemeyiz, içinde bulunduğumuz hale bağlı binbir durumla birlikte arzularız; ve bu anlamda diyebiliriz ki herkes büyük dünyada kopyasını aradığı güzelliğinin aslına sahiptir. Fakat bu orijinali genelde kadınlar belirler. Erkeklerin zihni üzerinde mutlak hakimiyetleri olduğu için, onları ya sahip oldukları ya da kıymet verdikleri güzel bölümleriyle boyarlar ve bu yolla bu radikal güzelliğe hoşlarına giden şeyleri eklerler. Bu yüzden sarışınların gözde olduğu bir dönem, esmerlerin rağbet gördüğü başka bir dönem vardır ve kadınlar arasında sarışınlara ya da esmerlere biçilen kıymete göre oluşan ayrım aynı zamanda erkekler arasında hangisinin yeğleneceğine dair ayrımı şekillendirir. Modanın kendisi ve ülkeler çoğunlukla güzellik denen şeye nizam verir. Adetin tutkularımızla bu kadar güçlü biçimde karışması tuhaf şey. Bu, her birimizin başkaları hakkında hüküm verirken ve onları karşılaştırırken dayandığı kendi güzellik fikrinin olmasını engellemez. Bir aşık sevgilisini bu ilke uyarınca en güzel bulur ve onu bir örnek olarak sunar. Güzellik bin farklı şekilde ayrılır. Onu taşımaya en uygun obje bir kadındır. Kadın akıllı oldu mu, aklına can verir ve onu harika biçimde ortaya çıkarır. Eğer bir kadın hoşa gitmek istiyorsa ve güzelliğin üstünlüklerine ya da bir kısmına sahipse, bu-

na muvaffak olacaktır; erkekler pek önem vermeseler bile, kadın bunun için ölüp bitmediği halde, kendini sevdirecektir. Onların kalbinde bir bekleme yeri vardır, sevgi orada barınır.

Erkek keyif için doğmuştur. Bunu hisseder, başka bir kanıta ihtiyaç duymaz. Bu yüzden kendini zevke verirken aklını izler. Ama çoğu kez nereden kaynaklandığını bilmeksizin kalbinde tutku hisseder.

Gerçek bir zevk de sahte bir zevk de aynı şekilde doldurur zihnini. Çünkü zevkin gerçek olduğuna kani olduktan sonra sahte olmasının ne önemi var?

Sevgiden bahsede bahsede aşık olunur. Bu kadar kolay şey yoktur. İnsan için en doğal tutkudur.

Sevginin yaşı yoktur. Her daim gençtir. Şairler bunu söylemişlerdir bize: Bu yüzden onu bize bir çocuk olarak sunarlar. Ama ona hiçbir şey sormadan hissederiz onu.

Sevgi akıl verir, akıl tarafından ayakta tutulur. Sevmek için beceri gerekir. Her gün hoşa gitme yöntemlerini tüketiriz; yine de gönlü hoş etmek gerekir, biz de gönlü hoş ederiz. Bizi kendimize dışarıda pek çok yeri doldurabiliyormuşuz gibi temsil eden bir öz-sevgi kaynağımız vardır. Sevilmekten memnuniyet duymamıza neden olan şey budur. Onu hararetle istediğimizden, hemen fark eder, seven kişinin gözlerinde tanırız. Zira gözler kalbin yorumcusudur; ama sadece onlara ilgi gösterenler anlar dillerini.

Tek başına insan noksandır. Mutlu olmak için bir ikinci bulmalıdır. Onu çoğunlukla koşulların eşitliğinde arar, çünkü kendini gösterme özgürlüğünü ve fırsatını orada daha kolay bulur. Bununla birlikte, bazen bunun üstüne çıkar insan ve ateşin büyüdüğünü hisseder, her ne kadar buna neden olan kişiye bunu söylemeye cesaret edemesek de.

Eşit koşullarda olmayan bir hanım sevdiğimizde, aşkın başlangıcına ihtiras eşlik edebilir; ama az zaman sonra sevgi hakim olur. Ortağa tahammül edemeyen bir tirandır; yalnız olmak ister; tüm tutkular önünde eğilip ona itaat etmelidir.

Soylu bir arkadaşlık, erkeğin kalbini, müşterek ve eşit bir arkadaşlıktan daha iyi doyurur, küçük şeyler kapasitesinde dalgalanır, sadece seçkinler yerleşebilir ve ikamet edebilir orada.

Ancak herkesi kendi üzerine tefekküre dalmaya ve sözü edilen hakikati bulmaya zorlayarak ispatlanan şeyler yazılır genelde. Söylediklerime dair delillerin kuvveti bundan ibarettir.

Bir erkeğin zihninin belli bir bölgesi hassassa, çok aşık olduğundandır. Zira kendi dışında herhangi bir nesne tarafından sarsılacağından, eğer fikirlerine ters gelen bir şey varsa bunu algılar ve ondan kaçar. Bu hassasiyetin kaidesi arı, soylu ve yüce bir akla dayanır: Böylece hassas olmadığımız halde öyle olduğumuza inanabiliriz, o zaman başkalarının bizi ayıplamaya hakkı olur. Oysa güzellik için her bir kişi diğerlerininkinden bağımsız, müstakil, hakim bir kaideye sahiptir. Bununla birlikte, hassas olmakla hiç hassas olmamak arasında, şunda hemfikir olmak gerekir ki biri hassas olmak istediğinde, mutlak surette öyle olmaya uzak değildir. Kadınlar, erkeklerde hassasiyet görmeyi severler; ve bu, bana öyle geliyor ki, onları kazanmak için en zayıf noktalarıdır: Bin tane başkası küçümsenirken sadece bize kıymet verildiğini görmek hoştur.

Zihnin hususiyetleri alışkanlıkla kazanılmaz; bunlar sadece kusursuzlaştırılır.

Böyle olunca, hassasiyetin, sanatla edinilmiş değil, doğa vergisi olduğu kolayca görülür.

Daha çok zekaya sahip oldukça, daha çok özgün gü-

zellik bulunur, ama aşık olmamak gerekir, zira aşık olunca sadece tek güzellik bulunur.

Başkalarının kalbinde iz bırakmak için bir kadın kendinden her çıktığında adeta kendi kalbinde başkaları için boş bir yer yaratmaz mı? Yine de bunun doğru olmadığını söyleyen insanlar tanıyorum. Buna adaletsizlik demeye mi kalkacağız? Aldığımız kadar vermemiz doğaldır.

Aynı düşünceye bağlanıp kalmak insanın zihnini yorar ve harap eder. Bu yüzden aşkın verdiği hazzın sağlamlığı ve daimiliği için, bazen sevdiğimizi bilmemek gerekir; ama bu sadakatsizlik suçu işlediğimiz anlamına gelmez, zira başkasını seviyor değilizdir; daha iyi sevebilmek için güç topluyoruzdur. Bu da ona kafa yormaksızın olur; kendiliğinden oraya sürüklenir; doğa bunu ister; doğa bunu buyurur. Yine de bunun insan doğasının zayıflığının zavallı bir neticesi olduğunu ve düşünceyi değiştirmek zorunda olmasaydık daha mutlu olacağımızı itiraf etmek gerekir, fakat bunun çaresi yoktur.

Sevmenin hazzının söylemeye kalkışmasak da acı tarafları vardır ama aynı zamanda tatlı tarafları da vardır. Tüm eylemlerimize sonsuz kıymet verdiğimiz bir kişinin hoşuna gitmek amacıyla şekil verirken hangi duygu içinde olmuyoruz? Her gün kendimizi belli etmek için yollar bulmaya gayret eder ve sanki sevdiğimizle sohbet ediyormuşuz gibi zaman harcarız. Gözler aynı anda parlar ve solar; tüm bu karmaşaya neden olan kişinin bunu önemsemediğini açıkça görmesek de buna son derece layık olan bir kişi için tüm bu heyecanları duymanın tatminini yaşarız. Bunu anlatmak için yüz dil bilmek isterdik, zira sözcükleri kullanamadığımız için kendimizi eylemin muhabbetiyle sınırlamak zorunda kalırız.

Bu noktaya kadar hep neşe içindeyiz ve hayli meşgulüz. Böyle mutluyuz; zira bir tutkuyu hep sürdürmenin

sırrı, zihni sürekli ona bu kadar tatlılıkla tesir eden şeye verip zihinde boşluk doğmasına engel olmaktır. Ama zihin az önce tasvir ettiğim hal içindeyse, bu çok sürmez, çünkü zorunlu olarak iki kişiyi gerektiren bir tutkudaki tek aktördür; onu kışkırtan tüm duyguların çok geçmeden tükenmesine mani olmak zordur.

Bu aynı duygu olsa da yenilik gerekir; zihin yenilikten zevk alır ve onu nasıl sağlayacağını bilen kendini nasıl sevdireceğini de bilir.

Bu yolu kat ettikten sonra, bu doygunluk kimi kez azalır ve kaynağının olduğu taraftan bir yardım göremez, sefil biçimde inişe geçeriz ve düşman tutkular kalbi ele geçirerek onu bin parçaya ayırır. Buna rağmen, ne kadar zayıf olursa olsun bir umut ışığı bizi daha önce olduğumuz kadar yükseğe çıkarır. Bu bazen hanımların hoşuna giden bir oyundur, bazen de acıyormuş gibi yapsalar da gerçekten acırlar. Bu olduğunda ne kadar mutlu hissederiz!

Sarsılmaz ve yoğun bir aşk daima davranış hitabetiyle başlar. Gözler burada en büyük paya sahiptir. Yine de tahmin etmek gerekir, ama doğru tahmin etmek gerekir.

İki insan aynı duyguları hissettiğinde, artık tahmin etmezler ya da en azından biri diğerinin ne demek istediğini tahmin ederken, diğeri bunu anlamaz ya da anlamaya cesaret edemez.

Sevdiğimiz zaman, kendimize önce olduğumuzdan bambaşka görünürüz. Böylece bunu herkesin fark ettiğini sanırız. Ne var ki hiçbir şey bundan daha yanlış değildir. Ama aklın görüşü tutku tarafından sınırlandığından, içimizi bir türlü rahatlatamaz ve hep şüphe içinde kalırız.

İnsan sevdiğinde, bir başkasının tutkusunu meydana çıkaracağına inanır. Böylece korkarız.

Aşkta yol ne kadar uzunsa, hassas bir zihin o kadar

zevk alır. Bazı zihinler vardır, onlara uzun süre ümit vermek gerekir, işte bunlar hassas zihinlerdir. Diğer bazıları ise güçlüklere uzun süre göğüs geremez, bunlar en kaba olanlardır. İlk türdekiler daha uzun ve daha zevkle severler; diğerleriyse daha çabuk, daha özgürce sever ama çok geçmeden nefesleri tükenir.

Aşkın ilk etkisi büyük bir saygı ilham etmesidir; sevdiğimiz kişiye büyük hürmet duyarız. Bu çok doğrudur. Dünyada bunun kadar büyük başka bir şey görmez gözümüz.

Yazarlar, kahramanlarının aşk heyecanlarını iyi anlatamazlar bize. Bunu için kendilerinin kahraman olması gerekir.

Aşkta yoldan çıkıp başıboş dolaşmak zihinde adaletsizlik kadar canavarcadır.

Aşkta sessizlik, dilden evladır. Mahcubiyet iyidir. Sessizliğin dilden daha çok nüfuz eden bir muhabbeti vardır. Başka zaman aklı son derece yerinde olan bir aşık, sevgilisinin karşısında afallayıp mahcup olduğunda onu nasıl da güzel ikna eder! Ne kadar canlı [şen şakrak] olursak olalım, bazı karşılaşmalarda bunu sönümlenmesi iyidir. Tüm bunlar kuralsız ve düşünmeden olur; zihin harekete geçtiğinde, daha öncesinde düşünmeden yapmıştır. Bu, zorunluk uyarınca vuku bulur.

Çoğunlukla hayranlık duyulduğunun farkında olmayan kişiye hayranlık duyarız; O her şeyden bihaber olsa da bozulmaz bir sadakati muhafaza etmekten geri kalmayız. Ama bu aşkın ince veya saf olması gerekir.

Kendimiz ile başkaları arasında yaptığımız karşılaştırmadan, insanların zihnini, dolayısıyla tutkularını tanırız. Aşkta bahtımızı, ailemizi ve arkadaşlarımızı unuttuğumuzu söyleyen kişiyle aynı fikirdeyim: büyük arkadaşlıklar bu raddeye ulaşır.

Aşk söz konusu olduğunda bu kadar ileri gitmemize

sebep olan şey, sevdiğimizden başka bir şeye ihtiyaç duymadığımızı düşünmemizdir: Zihin dopdoludur. Ne ihtimama ne de derde yer kalır. Taşkınlığa varmayan tutku olmaz, dolayısıyla insanların ne dediğini artık dert etmeyiz, davranışımızın kınanmayacağını zaten biliyoruzdur, çünkü bu davranış akıldan gelir. Tutkuyla doluyuzdur, tefekkürün başlaması mümkün değildir.

Bu alışkanlığın etkisi değildir, hanımların dostluğunu kazanmak için erkeklerin kur yapması doğanın bir zorunluluğudur.

Aşkın neden olduğu unutuş ve sevilene bu bağlılık daha önce sahip olmadığımız nitelikler doğurur. Daha önce hiç olmadığımız kadar muhteşem hale geliriz. Pinti biri bile cömertleşir, hatta daha önce buna karşıt bir alışkanlığı olduğunu hatırlamaz: Ruhu sıkan ve durgunlaştıran tutkular olduğu gibi onu kabartan ve dışarı doğru yayan, taşıran tutkular olduğunu göz önüne aldığımızda bunun sebebini anlarız.

Aklın adı uygunsuzca aşktan çıkarılmıştır, doğru dürüst bir temele dayandırmadan bu ikisi karşı karşıya konmuştur, oysa aşk ve akıl aynı şeydir. Her şeyi incelemeden bir tarafa yöneltmek düşüncede aceleciliktir, ama o hâlâ bir akıldır ve başka türlü olması arzu edilmemelidir ve edilemez, zira o zaman nahoş makinelere dönüşürüz. O yüzden aklı aşktan dışlamayalım, çünkü akıl aşktan ayrılmazdır. Demek ki şairler aşkı gözü kör olarak resmetmekte haksızdır. Bağını çıkarmalı ve bundan böyle gözlerinin zevkini ona geri vermeli.

Aşka uygun ruhlar yeni olaylarda parıldayan bir eylem hayatı talep ederler. Nasıl ki içerisi harekettir [coşmuş, uyarılmıştır], dışarının da öyle olması gerekir ve bu yaşam tarzı tutkuya doğru harika bir yol alıştır. Buradan şu çıkar ki saraylılar aşkta şehirlilerden daha iyidir, çünkü saraylılar alev alevken, şehirliler çarpıcı hiç-

bir tarafı olmayan tekdüze bir yaşam sürdürürler. Fırtınalı yaşam hazırlıksız yakalar, çarpar, nüfuz eder. Sevdiğimizde ruhumuz sanki sevmediğimiz zaman olduğundan bambaşkadır; bu tutkuyla yücelir, azamet kazanırız; o yüzden geri kalanın orantılı olması gerekir, yoksa ahenksiz ve giderek nahoş hale gelir.

Hoşa giden ile güzel aynı şeydir; herkesin buna dair fikri vardır. Dışarıdan belli olan sözlerden ve eylemlerden oluşan, ahlaki güzellikten bahsetmek istiyorum. Hoşa gitmek için bir kuralımız vardır. Bununla birlikte bedenin yapısı ve yatkınlığı bunun için zorunludur; ama bu sonradan kazanılamaz.

İnsanlar, kimsenin erişemeyeceği kadar yüksek bir hoşluk fikri oluşturmaktan zevk duymuşlardır. Bununla ilgili daha düzgün bir hüküm verelim ve diyelim ki bu sadece, zihnin şaşırtıcı istidadı ve canlılığıyla, doğal olandır. Aşkta bu iki nitelik zorunludur. Hiç zorlama olmamalı ama hiç yavaşlık da olmamalıdır. Gerisini alışkanlık halleder.

Saygı ve sevgi öyle ayarında olmalıdır ki, saygı sevgiyi boğmadan birbirlerini ayakta tutsunlar.

Büyük ruhlar sık sık seven ruhlar değildir; şiddetli aşktan bahsediyorum. Bu ruhları sarsmak ve doldurmak için bir tutku seli gerekir. Ama sevmeye başladıklarında çok daha kuvvetli severler.

Diğerlerine göre daha aşık uluslar olduğu söylenir; pek doğruyu söylemiyorlar, en azından bu her anlamda doğru değil.

Sevgi sadece düşüncenin bağlanmasından ibaret olduğundan, tüm yeryüzünde aynı olması gerektiği kesindir. Doğrusu, düşünceden başka yerde tayin edilse, iklim bir şeyler katabilir ama bu sadece bedende gerçekleşir.

Sevgi için olan akıl için de geçerlidir. Bir başkası kadar

zekamız olduğunu düşündüğümüzden, aynı ölçüde seveceğimize inanırız. Bununla birlikte, görüşümüz daha iyi olduğunda, en küçük şeylere kadar severiz, oysa bu başkaları için mümkün değildir. Bu farkın ayrımına varmak için çok incelikli olmak lazım gelir.

Aşık olmaya çok yakın olmadıkça ya da en azından belli bir yönde sevmedikçe, seviyormuş gibi yapmak neredeyse mümkün değildir, zira böyle görünmek için aşk kafasına ve düşüncelerine sahip olmak gerekir, peki bu olmadan düzgün konuşmanın imkanını nasıl bulabiliriz? Tutkuların hakikati, ciddi hakikatler kadar kolay kılık değiştirmez. Tutkuların hakikati için, hararet, zihinsel faaliyet, çabukluk ve doğal zihinsel ateş gerekir; diğerleri ise yavaşlık ve esneklikle saklanır, bunu yapmak ise kolaydır.

Sevdiğimizden uzak olduğumuzda, bir sürü şey yapmak ya da söylemek için karar alırız. Yakınında olduğumuzda ise kararsızızdır. Bu nereden kaynaklanır? Bunun sebebi şudur; uzak olduğumuzda akıl o kadar sarsılmış değildir, ama sevgi nesnesinin huzurunda tuhaf bir şekilde o hale düşer, oysa kararlılık için metanet gerekir, ama bu, sevginin yarattığı sarsıntı tarafından yok edilmiştir.

Aşkta gelişigüzel davranmaya cesaret edemeyiz çünkü her şeyi kaybetmekten korkarız; oysa ilerlemek gerekir, ama nereye kadar ileri gidileceğini kim söyleyebilir? Bu noktayı buluncaya kadar durmadan titreriz. Bir kez onu bulunca orada tutunmak konusunda ihtiyat, basiret işe yaramaz.

Aşık olmak ve inanmaya cesaret edemesek de bir şeylerin bizden yana olduğunu görmek kadar huzursuz edici şey yoktur. Aynı şekilde umut ve korku da karşı koyar. Ama nihayetinde korku umuda galip gelir.

Çok kuvvetli sevdiğimizde, sevilen kişiyi görmek hep

bir yeniliktir. Bir anlık yokluğundan sonra, kalpte bir eksiklik, özlem peyda olur. Ona kavuşmak ne büyük sevinçtir! Hemen tüm endişelerin dağıldığını hissederiz, ama bu sefer başka dertler su yüzüne çıkar.

Kötülüklerin ardı arkası kesilmese de daha az ıstırap çekmek umuduyla sevdiğimizin mevcudiyetini arzulamayı bırakmayız; fakat onu görünce, öncesinden daha çok acı çektiğimize inanırız. Geçmiş kötülükler artık çok dokunmaz, ama şimdi tesir eder; ve yargılarımızda bize tesir eden şeylere dayanırız.

Bu haldeki bir aşık acımaya layık değil midir?

Boşluk Üzerine İncelemeye Önsöz (1651)

Felsefe Konusunda Otoriteye Dair

Antikçağ için duyduğunuz saygı bugün öyle bir noktaya ulaştı ki daha az ağırlığının olması gereken konularda, onun tüm düşünceleri ve hatta anlaşılmaz kısımlarının gizemleri hakkında kehanetlerde bulunuyoruz; tehlikeye girmeden bir yenilik öne sürmek mümkün değil artık, bir yazarın metni en kuvvetli kanıtları yerle bir etmeye kafi.

Niyetim bir şerri bir diğeriyle düzeltmek ve başkaları ziyadesiyle yaptı diye eskilere hiç itibar etmemek değil.

Tek başına muhakemeyi yüceltmek için onların otoritesini sürgüne gönderecek değilim, gerçi başkaları da muhakemeyi hiçe sayarak yalnız onların otoritesini yerleştirmek istedi...

Bu önemli ayrımı dikkatle yapmak için ilk gruptakilerin sadece hafızaya dayandıklarını ve tarihsel olduklarını, bilgi nesnesi diye sadece başkalarının yazdıklarını kabul ettiklerini, diğerlerinin ise sadece muhakemeye dayandıklarını ve bütünüyle dogmatik olduklarını, araştırma konusu olarak sadece gizli hakikatleri aldıklarını göz önünde tutmak gerekir.

İlk gruptakiler kendilerini kısıtladıkları kitaplar kadar sınırlıdırlar....

Bu ayrım uyarınca bu saygının kapsamını farklı şekilde düzenlemek icap eder. Şu kişiler için duymamız gereken saygı...

İnsanların sadece yazarların kaleme aldığı şeyleri bilmek peşinde oldukları konularda, sözgelimi tarihte, coğrafyada, hukukta, dillerde, bilhassa teolojide ve nihayet ilkeleri ya basit olgular ya da insani veya ilahi müesseseler olan konularda, ister istemez bunların kitaplarına başvurmak gerekir, çünkü bu konularda bilebileceğimiz her şey bu kitapların muhtevasında bulunur. Netice itibarıyla onlar hakkında tam bir bilgi sahibi olabileceğimiz ve onlara bir şey eklemenin mümkün olmadığı kesindir. İlk Fransa kralının kim olduğunu, coğrafyaların ilk meridyeni nereye yerleştirdiklerini, ölü bir dilde hangi sözcüklerin kullanıldığını ve bu türden şeyleri bilmek mevzu bahis olduğunda, kitaplardan gayrı hangi araç bizi bu bilgilere ulaştırabilir? Ve sadece bunların içerdiklerini bilmek istiyorsak, kim bunların bize öğrettiklerine yeni bir şey ekleyebilir?

Bu konularda bizi sadece otorite aydınlatabilir. Ama otoritenin başlıca ağırlığa ve güce sahip olduğu alan teolojidir, çünkü orada hakikatten ayrılmazdır ve hakikati sadece onun sayesinde biliriz. Öyle ki akıl için anlaşılmaz olan konulara tam bir kesinlik kazandırmak için, bunları kutsal kitaplarda göstermek kafidir (tıpkı en olmadık şeylerin kesinsizliğini göstermek için sadece onların kutsal kitaplarda yer almadığını göstermek gerektiği gibi) çünkü onun ilkeleri doğanın ve aklın üstündedir ve insanın zihni buna kendi gayretiyle vakıf olmak için fazla zayıf olduğundan, bu yüksek kavrayışa ancak tam güçlü ve doğaüstü bir güç tarafından oraya götürülürse ulaşabilir.

Duyuların ve muhakemenin alanına düşen konular için aynı durum söz konusu değildir. Buralarda otorite

yarasızdır; onları bilmek sadece aklın işidir. Bunların ayrı hakları vardır. Bir yerde tüm üstünlük birindeyken başka yerde hakimiyet ötekindedir. Ama bu tarz konular zihnin erimiyle orantılı olduğundan, onlara uzanmak için büyük bir özgürlük bulur; tükenmez doğurganlığı durmaksızın üretir ve icatları sınırsız ve kesintisiz hep birlikte çoğalabilir.

İşte böyle geometri, aritmetik, müzik, fizik, tıp, mimari ve deneye ve akla tâbi tüm bilimlerin kusursuzlaşması için artırılmaları gerekir. Eskiler onları sadece, kendilerinden önce gelenler tarafından ana hatları çizilmiş olarak bulmuşlardır ve biz de bunları bizden sonra gelenlere onları almış olduğumuzdan daha tamamlanmış halde bırakacağız.

Bunların kusursuzluğu zamana ve zahmete bağlıdır, gerçi onların bizim emeklerimizden ayrı olarak yaptıkları çalışmalar, zahmetimizden ve zamandan daha fazlasını elde etse bile şu kesindir ki ikisi birlikte ayrı ayrı olduklarından daha etkili olacaktır.

Bu farkın aydınlatılması, fizik konusunda akıl yürütme ya da deney yerine delil diye önümüze sadece otoriteyi sürenlerin körleşmesine acımamıza sebep olurken teoloji konusunda Babaların ve Kutsal Yazıların otoritesi yerine sadece muhakemeyi kullanan başkalarının kötülüğü de bizde istikrah uyandırır. Fizikte yeni hiçbir şey icat etmeye cesaret edemeyen bu çekingen insanlara cesaret aşılamalıyız ve teolojide yenilik çıkaran gözüpek kişilerin küstahlığına da gereken cevabı vermeliyiz. Bununla birlikte çağın öyle talihsizliği var ki, teolojide, Antikçağda hiç bilinmediği halde inatla savunulan ve alkışlarla karşılanan bir sürü yeni görüş duyuyoruz. Oysa fizikte üretilenler, az sayıda olsalar da, yerleşik fikirleri azıcık sarstılar mı hemen yanlış diye mahkum edilecekmiş gibi görünür: Sanki eski filozoflara saygı duy-

mak ödevmiş de en eski Babalara sadece görgü icabı saygı gösteriliyormuş gibi! Bilimlerin intizamını bu kadar haksız biçimde bozan bu suistimalin önemine dikkat çekmeyi akil insanlara bırakıyorum ve sanıyorum ki bu [özgürlüğün] başka alanlara tatbik edilmesini arzu etmeyecek pek az kişi vardır, çünkü yeni buluşlar fütursuzca saygısızlık edilen alanlarda [teolojik konularda] muhakkak yanlıştır; oysa bunlar dokunmaya cesaret edilemeyen, kıyas götürmez derecede aşağı pek çok konunun yetkinleşmesi için mutlak surette elzemdir.

Her şeye inanırlığımız ile güvensizliğimizi daha adaletli dağıtalım ve eskilere duyduğumuz bu saygıyı sınırlayalım. Bu saygıyı akıl doğurduğuna göre ölçme işi de onun olmalıdır; ve şunu da gözetelim ki eğer daha önce kabul ettikleri bilgilere yeni bir şey eklemeye cesaret edememek konusundaki çekincelerinde ölçüsüzlük göstermeye devam ederlerse ve kendi zamanlarının insanları onların sunduğu yenilikleri alımlamakta aynı zorluğu çıkartırsa, kendileri de onlardan sonra gelen kuşaklar da icatlarının meyvelerinden mahrum kalır.

Kendilerine sadece yeni bilgiler elde etmek için araç olarak bırakılmış bilgileri kullandıklarından ve bu talihli ataklık onlara büyük şeylerin kapılarını açtığından, aynı şekilde elde etmiş oldukları şeyleri almalı ve onların örneğini izleyerek bunu incelemelerimizin gayesi değil araçları yapmalı ve böylece onları taklit ederek aşmayı denemeliyiz.

Zira eskilere, onların kendilerinden önce gelenlere gösterdiği itaatkarlıktan daha fazlasıyla muamele etmekten ve sırf kendileri üzerinde aynı üstünlüğe sahip olanlara benzer bir saygı göstermedikleri için bizden hakkettikleri çiğnenemez hürmeti onlara göstermekten daha yanlış ne olabilir?

Doğanın sırları saklıdır; o durmadan işlese de biz etki-

lerini hep keşfedemeyiz. Zaman çağdan çağa onları açığa vurur ve o kendi içinde daima aynı olsa da hep aynı derecede bilinmez.

Bize bu sırların bilgisini veren deney(im)ler sürekli çoğalır; fiziğin ilkelerini yalnızca bunlar oluşturduklarından neticeler de orantılı olarak artış gösterir.

Bugün farklı duyguları ve yeni görüşleri hor görmeden ve nankörlük etmeden benimsememiz ancak bu şekilde mümkündür, çünkü onların bize verdiği ilk bilgiler bize ait olanlar için bir sıçrama tahtası işlevi görmüştür ve bunlardan istifade ederken onlar üzerinde sahip olduğumuz üstünlüğü onlara borçluyuzdur, çünkü onların yardımıyla belli bir dereceye kadar çıktıktan sonra, ufacık bir gayret bizi daha da yükseğe taşır, daha az zahmet ve daha az şanla kendimizi onların üzerinde buluruz. Buradan hareketle onların idrak etmesinin mümkün olmadığı şeyleri keşfederiz. Bizim görüşümüz daha geniş erimlidir ve onlar da doğada fark edilebilecek şeylerden en az bizim kadar haberdar olsalar da bunları yeterince iyi bilememişlerdir, biz onlardan daha iyi görürüz.

Yine de düşünce ve duyarlılıkları önünde bu şekilde saygıyla eğilmek garip. Sanki bilinecek başka hakikat bırakmamışlar gibi, dediklerinin aksini söylemek suç işlemek ve bunlara bir şey eklemek ihanet etmek oluyor. Bu insan aklına yakışıksızca muamele etmek ve onu hayvanların içgüdüsüyle koşut görmek olmuyor mu? Zira temel farkını elinden alıyorsunuz; ki bu fark, akıl yürütmenin etkileri ve neticeleri durmadan artarken içgüdünün hep aynı durumda kalmasından oluşur. Arıların kovanı bin yıl önce de en az bugünkü kadar iyi ölçülüp biçilmiştir ve her bir arı bu altıgeni son seferinde ilk seferindeki kadar kesinlik ile biçimlendirir. Bu durum, hayvanların bu gizli itkiyle ürettiği her şey için geçerli-

dir. Doğa onları zorunluluğun onları harekete geçireceği şekilde var etmiştir; ama bu hassas bilim ona hayat veren ihtiyaçla birlikte kaybolur: hayvanlar bunu eğitimsiz aldıkları için, bu bilimi muhafaza etme bahtiyarlığına sahip değildirler; ve bu onlara ne zaman verilse, onlar için yenidir çünkü doğa, sadece hayvanları sınırlı bir kusursuzluk nizamı içinde tutmayı hedeflediğinden, yok olup giderler korkusuyla hep aynı olan bu zorunlu bilimi onlara ilham etmiş, ama onlara buyrulan hudutları aşarlar çekincesiyle ona bir şey eklemelerine izin vermemiştir. Yalnız ebediyet için yaratılmış insanlar içinse aynı şey geçerli değildir. Yaşamın ilk yıllarında bilmezlik içindedir; ama gelişimi sırasında durmadan kendini yetiştirir zira sadece kendi deneyimlerinden istifade etmekle kalmaz seleflerinin tecrübelerinden de yararlanır, çünkü bir kez kazandığı bilgileri hep hafızasında tutarken eskilerin bilgileri onların kendisine bıraktığı kitaplarda her daim mevcuttur. Ve bu bilgileri muhafaza ettiğinden, bunları kolayca da artırabilir; öyle ki insanlar bugün adeta eski filozofların içinde bulunacağıyla aynı durumdadırlar, şöyle ki eğer onlar şu güne kadar yaşamaya devam etselerdi, sahip oldukları bilgilere yüzyılların yardımıyla kendi yaptıkları incelemelerden elde ettikleri bilgileri ekleyeceklerdi. Buradan şu sonuç çıkar: Özel bir kabiliyet ve ayrıcalık uyarınca, insanların her biri günden günde bilimlerde ilerlemekle kalmaz, aynı zamanda evren yaşlandıkça hepsi birlikte bilimlerde sürekli bir ilerlemeye imza atar, çünkü tek bir kişinin farklı yaşlarında vuku bulan şey insanların art arda gelişinde de vuku bulur. Öyle ki tüm asırlar boyunca insanların birbirini takip etmesi, hep var olan ve sürekli öğrenen aynı insan gibi düşünülmelidir: Bu açıdan bakınca, Antikçağa filozofları bakımından ne kadar haksızca saygı duyulduğu görülür; zira yaşlılık çocuk-

luğa en uzak mesafe olduğundan, bu evrensel insandaki yaşlılığın doğumuna yakın zamanlarda değil de en uzak zamanlarda aranması gerektiğini kim görmez? Eskiler diye adlandırdıklarımız aslında her şeyde yeniydiler ve tam anlamıyla insanlığın çocukluğunu oluşturuyorlardı; ve biz onların bilgilerine onların ardından gelen asırların tecrübesini eklediğimizden, başkalarında hürmet ettiğimiz bu antikliği kendimizde bulabiliriz.

Bunlara, sahip oldukları pek az ilkeden çıkardıkları neticeler için hayranlık duyulmalı ve muhakeme gücünden ziyade deneyimden istifade eksikliğinden dolayı başarısız oldukları sonuçlar içinse mazur görülmelidirler.

Zira gözlerinin zayıflığı henüz [alet yapma] sanatının yardımından mahrum olduğundan, bu rengi, gökyüzünün ışığı daha güçlü yansıtan şu bölümündeki daha büyük yoğunluğa atfettiklerinde, samanyoluna dair sahip oldukları fikirden dolayı mazur görülemezler mi? Ama şimdi teleskopun bize sağladığı üstünlüklerden yardım alarak gökyüzünde sürüsüyle küçük yıldız keşfeden ve bunların daha yoğun parlaklığı sayesinde bu beyazlığın gerçek nedenini anlayan biz de aynı fikirde kalsaydık mazur görülebilir miydik?

Birçok asır boyunca, henüz bu uzay dışında doğma ve bozulma gözlemlemedikleri için, bozulmaya açık tüm cisimlerin ayın yörüngesinde hapsolduğunu söylediklerinde de aynı şeye maruz kalmamışlar mıdır?

Peki tüm dünya, bu kürenin çok ötesinde kuyruklu yıldızların parlayıp söndüğünü açık açık görmüşken biz bunun tersi için teminat mı verelim?

İşte bu şekilde, boşluk konusunda, doğanın boşluğa göz yummadığını söylemekte haklıdırlar, çünkü tüm deneyimleri onlara doğanın boşluktan nefret ettiğini ve ona göz yumamayacağını gösteriyordu. Ama eğer yeni

deneyleri bilseydiler, belki, boşluk henüz belirmediğinden, bunu reddetmelerine neden olan şeyi olumlama fırsatı bulurlardı. Bundan ötürü doğanın boşluğa göz yummadığı yönündeki yargılarında, kulakları sadece, onların bildikleri haliyle konuşan doğayı duyar; çünkü genel hatlarıyla söylersek, bunu yüz vakada, bin vakada ya da ne kadar büyük olursa olsun herhangi bir sayıda sürekli görmüş olmak yeterli gelmezdi; çünkü incelenmemiş tek bir vaka kalsa, bu tek vaka genel tanım vermeye engel olurdu ve bu tek vaka çelişkili olsaydı o tek vaka... Zira delili kanıtlamalardan değil de deneylerden ibaret olan tüm alanlarda, tüm bölümlerin ve tüm farklı vakaların genel sayımından başka hiçbir evrensel sav öne sürülemez. Böylece, elmasın tüm cisimlerin en serti olduğunu söylediğimizde, tanıdığımız tüm cisimleri kastederiz ve tanımadıklarımızı buna ne dahil edebiliriz ne de etmeliyiz; ve yine altın tüm cisimlerin en ağırıdır dediğimizde, bu genel önermeye, doğada bulunmaları imkansız olmasa da henüz bilgimiz dahilinde olmayanları katmak atılganlık göstermektir. Aynı şekilde eskiler doğanın boşluğa göz yummadığını ileri sürdüğünde, görmüş oldukları tüm deneylerde doğanın boşluğa göz yummadığını kastediyorlardı ve bilgileri dahilinde olmayanları aşırı cesaret göstermeden buna katamazlardı. Deneyler böyle olsaydı, onlar da kuşkusuz bizimle aynı sonuçları çıkarırlardı ve şu an bilimlerin tek ilkesi yapılmak istenen bu Antikçağ da bu deneylerin tanınmasıyla çıkan sonuçları onaylardı.

Böylece, onlarla çelişkiye düşmeksizin, onların söylediklerinin tersini öne sürebiliriz ve nihayet bu Antikçağ nasıl bir güce [otoriteye] sahip olursa olsun, hakikat, yeni keşfedilmiş olsa dahi daima üstün gelir, çünkü hakikat onun hakkında edinilmiş tüm görüşlerden hep daha eskidir ve hakikatin bilindiği zamanda başlamış

olduğunu tahayyül etmek onun doğasından habersiz olmak anlamına gelir.

Günahkarın Dönmesi Üzerine

Tanrı'nın gerçekten dokunmayı lütfettiği ruha ilham ettiği ilk şey, ruhun, şeyleri ve kendini yepyeni bir biçimde değerlendirmesini sağlayan bir bilgi ve çok olağanüstü bir görüştür.

Bu yeni ışık ruha korku verir ve onda derin zevk yaratan şeylerde bulduğu sükunete nüfuz eden bir dert getirir.

Artık onu cezbeden şeyleri dinginlikle tadamaz. Devamlı bir endişe bu zevkte ona karşı koyar; ve bu içgörü, kendini bir kalp taşkınlığıyla koyverdiği şeylerde artık alıştığı tatlılığı bulmasına mani olur.

Ama dindarlık göstermekte dünyanın beyhudeliklerinde olduğundan daha da çok acılık bulur. Bir yandan, görünür nesnelerin mevcudiyeti onda görünmez şeyleri umut etmekten daha çok ilgi uyandırır, öte yandan görünmez şeylerin sağlamlığı ona görünür olanların boşluğundan daha çok tesir eder. Böylece görünür nesnelerin mevcudiyeti ile görünmez olanların sağlamlığı duygulanımında çekişmeye neden olur. Birilerinin beyhudeliği ile diğerlerinin mevcudiyeti onda hoşnutsuzluk yaratır; öyle ki içinde bir düzensizlik ve kargaşa doğurur... Kolayca bozulabilen [fani] şeyleri, bozulmakta diye, hatta çoktan bozulmuş olarak görür; ve sevdiği her şeyin yok oluşuna dair bazı manzaralarda, bu düşünce yüzünden korkuya kapılır, zira her anın ondan iyiliğinden duyduğu zevki koparıp aldığını, onun için en değerli olan şeylerin an be an ellerinin arasından kaydığını ve nihayet şaşmaz bir gün geldiğinde umut bağladığı her şeyden mahrum kalacağını görür. Böylece şunu çok iyi anlar: Kalbi kırılgan ve beyhude şeylere bağlandı-

ğından, ruhu bu yaşamdan ayrılınca kendini yalnız ve terk edilmiş bulacaktır, çünkü ona hem ömrü boyunca hem de bu hayattan sonra dayanak olabilecek hakiki ve kendiliğinden kalıcı hayırlara kavuşmaya özen göstermemiştir.

Netice olarak, yokluğa dönecek her şeyi bir yokluk olarak görmeye başlar, gökyüzü, yeryüzü, kendi zihni, bedeni, ailesi, dostları, düşmanları, mal mülk, fakirlik, yüzkarası, refah, şeref, rezillik, itibar, hor görü, otorite, sefalet, sağlık, hastalık ve bizzat hayatın kendisi; nihayetinde kendi ruhundan daha az ömrü olan her şey, kendini ciddi bir şekilde, bizzat kendisi kadar uzun ömürlü bir mutlulukta yerleşik kılma peşindeki bu ruhun arzusunu doyurmaktan acizdir.

İçinde yaşadığı kötülüğe hayret etmeye başlar, ve bir yandan bunlara kafa yormadan ne kadar uzun süre yaşadığını ve aynı şekilde yaşayan ne kadar çok insan olduğunu, öte yandan ise ruhun, olduğu gibi ölümsüz olduğundan, mutluluğunu, hiç olmadı ölünce elinden gidecek fani şeyler arasında bulamayacağının kesin olduğunu düşününce, onu esenlik getirici bir kargaşaya sürükleyen mübarek bir kafa karışıklığı ve şaşkınlık içine düşer.

Zira dünyanın düsturları içinde yaşlananların sayısı ne kadar büyük olursa olsun ve kendi mutluluklarını dünyada görenlerin oluşturduğu örneklerin çokluğu nasıl bir otorite taşırsa taşısın, her şeye rağmen şu kesindir ki dünyadaki şeyler müstahkem bir zevk barındırsalar bile -ki son derece uğursuz ve süreğen sayısız deneyimle bunun yanlış olduğu kabul edilmiştir-, bu şeyleri yitirmemiz ya da ölümün sonunda bunları elimizden alması kaçınılmazdır; öyle ki ruh; gerek altın, gerek ilim, gerek nam, mahiyeti ne olursa olsun gayet geçici hazineler topladığından, mutluğunun bu nesnele-

rinden yoksun kalacak olması kaçınılmaz bir zorunluluktur; ve böylece onu tatmin edecek bir tarafları olsa da, her zaman tatmin etmeleri mümkün değildir; yine kendine gerçek bir mutluluk sağlıyorsa da, kalıcı bir mutluluk vadinde bulunamaz, çünkü yaşamının akışıyla sınırlanmıştır.

Böylelikle, Tanrı'nın kibrin üstüne yükselttiği aziz bir mütevazılıkla insanların ekseriyesinin üstüne çıkmaya başlar; onların davranışlarını ayıplar, düsturlarından nefret eder, körlüklerine ağlar, kendini hakiki hayrı aramaya adar; iki niteliğe sahip olması gerektiğini anlar, biri o yaşadıkça baki kalır, onun rızası olmadan asla elinden alınamaz, diğeri ise en sevilesi şeydir.

Dünya için duyduğu sevgide, körleşmesindeki bu ikinci niteliği içinde bulduğunu görür, zira daha sevilesi bir şey tanımamıştır; ama onda ilkini görmediği için, onun en üstün iyi olmadığını bilir. Bu yüzden onu başka yerde arar ve saf mı saf bir ışıkla onun kendi içindeki, kendi dışındaki ve önündeki şeylerde (dolayısıyla içindeki ya da etrafındaki hiçbir şeyde) olmadığını bildiğinden, onu kendi üstünde aramaya başlar.

Bu yükselme öyle yüce ve öyle aşkındır ki ruh semada durmaz (onda ruhu tatmin edecek bir şey yoktur), ne de semanın ötesinde, meleklerde ya da en mükemmel varlıklarda durur ruhun yükselişi. Tüm mahlukları kat eder ve yüreğini Tanrı'nın tahtına varıncaya kadar durduramaz, orada sükunetini bulmaya başlar ve bu öyle bir iyidir ki ondan daha sevilesi bir şey yoktur ve ruhun kendi rızası olmadan elinden alınamaz.

Zira Tanrı'nın takvada sebatı [ibadette devamlılığı] ödüllendirirken bahşettiği cezbeleri henüz hissetmese de mahlûkların Yaratıcı kadar sevgiye layık olmadığını anlar ve inayetin ışığıyla aydınlanmış aklı Tanrı kadar sevgiye layık hiçbir şey olmadığını, ondan ancak onu

reddedenlerin mahrum kaldığını, çünkü ona sahip olmanın onu arzulamak ve onu reddetmenin onu kaybetmek olduğunu anlamasını sağlar.

Böylece ruh, arzuladığı müddetçe elinden alınamayacak ve kendi üstünde hiçbir şey olmayan bir iyi bulmuş olmaktan sevinç duyar.

Bu yeni düşüncelerle Yaratıcısının büyüklüğünü görmeye başlar ve kibri kırılarak derin bir tapınma içine girer. Netice olarak, hiçleşir ve kendine dair yeterince aşağı bir fikir oluşturamadığından ve bu en üstün iyinin ne kadar âli olduğunu kavrayamadığından, Tanrı'yı, durmadan çoğalttığı enginlikleri içinde göz önüne alarak yokluğun son uçurumlarına kadar alçalmak için yeni bir gayret gösterir; nihayet kuvvetini tüketen bu kavrayış içinde, ona sessizce tapınır, kendini onun değersiz ve yararsız bir yaratığı addeder, ona duyduğu pekişmiş hürmetle ona tapar ve şükreder ve ebediyen ona şükretmek ve tapmak ister. Ardından solucan kadar değersiz bir varlığa sonsuz haşmetini göstermek için bahşettiği inayeti tanır; bundan dolayı ona ebediyen müteşekkir olmak konusunda aldığı sarsılmaz karardan sonra, bunca beyhudeliği bu hakim ilaha yeğlemiş olduğu için sersemler ve bu enginliklere tanık olunca neticesi kendisine tüyler ürpertici gelen öfkesini yatıştırmak için pişmanlık ve nedametle onun bağışlayıcılığına müracaat eder...

Rahmetini kazanmak için, kendisini ona açmaktan hoşnut Tanrı'ya ateşli dualar eder; Tanrı bu ruhu kendisine yöneltmek ve ona oraya varmak için gerekli araçları öğretmekten hoşnut olur. Zira ruh Tanrı'yı arzuladığından, ona bizzat Tanrı'nın kendisinden gelen vasıtalar yoluyla ulaşmayı da arzu eder, çünkü yolunun, gayesinin ve ereğinin o olmasını ister. Bu ibadetleri müteakip, amelde bulunmaya başlar ve şu insanlar arasında arar...

Tanrı'yı tanımaya başlar ve ona ulaşmayı arzular, ama bunu başarmanın araçlarını bilmediği için, arzusu ne kadar samimi ve hakiki olursa olsun, bir yere varmak isteyen fakat yolunu kaybetmiş ve yoldan çıktığının farkında olan bir kişi nasıl bu yolu mükemmelen bilenlere başvuracaksa o da aynını yapar ve...

Hayatının geri kalanında onun isteklerine uymaya karar verir; ama doğal zayıflığı, içinde yaşadığı günahlar karşısında geliştirdiği alışkanlıkla birlikte, onu bu mutluluğa varmak konusunda acziyete düşürdüğünden, Tanrı'nın merhametinden ona ulaşmak, ona bağlanmak, ebediyen ona bağlı kalmak için gereken vasıtaları istemek için yakarır...

Böylece Tanrı'ya bir mahkûk gibi tapmak, ona borçlu olarak şükretmek, onu suçlu gibi hoşnut etmek, ona muhtaç gibi el açmak zorunda olduğunu kabul eder.

Blaise Pascal

Risaleler

Blaise Pascal (1623-1662): Fransız matematikçi, fizikçi, mucit, yazar ve Katolik ilahiyatçı. Çocukken babası tarafından eğitilen bir dâhiydi. 16 yaşındayken konikler üzerine bir inceleme yazdı. 1642'de 19 yaşında iken dişliler ve tekerleklerden oluşan mekanik bir hesap makinesi tasarladı. Paris Mersenne Akademisi'ne kabul edildi. Pascal'ın ilk çalışmaları doğa bilimleri ve uygulamalı bilimler alanındaydı. Bu dönemde, akışkanlar ile ilgili çalışmalara büyük katkı yapmıştır ve Evangelista Torricelli'nin çalışmalarını genelleştirerek basınç ve vakum kavramlarını açıklığa kavuşturmuştur. 1646 yılında kardeşi Jacqueline ile beraber Katolik hareketlenmelerle özdeşleşmiştir. 1654 yılının sonlarına doğru dini tecrübelerini kullanarak felsefe ve teoloji alanında etkileyici çalışmalar üretmiştir. Pascal'ın sağlığı özellikle 18 yaşından sonra bozulmuştur ve 39. doğum gününden 2 ay sonra vefat etmiştir.

Murat Erşen: Strasbourg 2 Marc Bloch Üniversitesi ve Galatasaray Üniversitesi'nde felsefe okudu. Fransızca ve İngilizceden elliye yakın kitap çevirmesinin yanı sıra, pek çok felsefe ve edebiyat yapıtını da yayına hazırladı. Monokl Yayınevi'nin kuruluşunda yer aldı. Yıldız Teknik, Doğuş ve İstanbul Üniversitelerinde misafir öğretim görevlisi olarak dersler verdi. Çevirdiği bazı isimler: A. Badiou, J.-L. Nancy, J. Lacan, J. Derrida, Leo Strauss, M. Lazzarato, Spinoza, Descartes, Luc Ferry, Oscar Wilde. Yayına hazırladığı bazı isimler: G. Agamben, M. Blanchot, A.Negri, V. Jankelevitch.

RİSALELER
BLAISE PASCAL

Risaleler'in ortak tarafı Pascal'ın yaşamında belli durumlarla ilişkili olmaları ve toplamda onun bir tür otobiyografisini vermeleridir. Felsefe tarihinin ilk röportajlarından birini de içeren, geometrik yönteme, felsefeye, ahlak ve siyasete ve dinsel duyarlığa ilişkin ayırt edici numuneler olan en bilindik yazılarını ya da sohbetlerini bir araya getiren bu derleme "Biz modernler, eskilerden daha fazlasını görüyoruz" diyen Pascal'ın düşünsel zenginliğinin, derinliğinin ve evreselliğinin en güzel örneklerini sunuyor.

THG
0311598
HNA

ISBN : 978-605-9460-36-1

12₺

pinhanyayincilik.com
/pinhanyayincilik
/pinhankitap